

Pekka Laine
Suomen kielen
oikeinkirjoitusvinkkejä

<http://suomi.kerrostalo.huone.net/>

PDF-versio, 10.7.2008

Sisällys

Esittely ja lähteet	3
1 Sananmuoto-oppi	5
1.1 Sanaluokat: pronominit	6
1.2 Sanojen taivutus: nominit	8
1.3 Sanojen taivutus: verbit	11
1.4 Sanojen johtaminen	14
2 Lauseoppi	17
2.1 Lauseenjäsenet	18
2.2 Kongruenssi	20
2.3 Possessiivisuffiksi	23
2.4 Lauseenvastikkeet	26
2.5 Suora ja epäsuora lainaus	32
2.6 Ongelmallisia sivulauseita	34
3 Tyylioppi	37
3.1 Turhia sanoja	38

3.2 Turhia sanontoja	42
3.3 Turhia postpositiorakenteita	45
3.4 Ongelmallisia sanoja	48
3.5 Ongelmia virkkeissä	53
4 Asiakielen säännöt	56
4.1 Yleis- ja erisnimet	57
4.2 Yhdyssanat	60
4.3 Vierassanat	67
4.4 Lyhenteet	70
4.5 Numeroilmaukset	73
4.6 Yhdysmerkki	76
4.7 Ajatusviiva	78
4.8 Pilkku ja piste	84
4.9 Lainaus- ja heittomerkki	88

Esittely ja lähteet

Minulla ei ole mitään varsinaista koulutusta suomen kielestä lukuun ottamatta peruskoulun ja lukion normaalia äidinkielen oppimäärää. Tein nämä sivut muistiinpanoina itselleni, kun kävin läpi virkistyksen vuoksi Mervi Murron Apulainen-oikeakielisyys-opasta. Mitään sen syvällisempää näihin sivuihin ei sisälly.

Alla on käyttämäni lähteet. Mikäli kyseessä on internet-sivu, on kullakin vinkkisivulla aina mainittu, minä päivänä ko. lähde on käytetty. Mikäli jotakin kohtaa ko. internet-sivulla on päivitetty sen jälkeen, kun olen sitä hyödyntänyt, saattaa vinkkisivulla olla vanhentunutta tietoa. Samoin tietenkin kirjoissa saattaa olla tietoa, joka on jo vanhentunutta (vanhin lähde vuodelta 1982).

[1] Hellevi Arjava: Neuvokas (1986)

[2] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[3] Rauni Vornanen: Nykysuomen oikeinkirjoitussanakirja (1982)

[4] Kielitoimiston internet-sivut

[5] Internetixin internet-opas asiakirjoittamiseen ja kielenhuoltoon

[6] Jukka Korpelan lainausmerkkiartikkeli internetissä

[7] Kielikello 1/2003

[8] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

Päälähteenä on ollut Mervi Murron Apulainen. Olen hyödyntänyt Mervi Murron opasta aika lailla suoraan ja käyttänyt muita lähteitä vain avustavina. Näissä vinkkisivuissa on siis tekijänoikeudellisessa mielessä hyvin pitkälti kyse kopiosta. Olen saanut Mervi Murrolta 4.11.2003 luvan julkaista nämä sivut internetissä.

1 Sananmuoto-oppi

1.1 Sanaluokat: pronominit

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Joka-pronominia ei käytetä, kun viitataan adjektiiviin. Siinä tapauksessa käytetään esim. ”jollaista”.

Väärin: Ilta oli sellainen, jota ei helposti unohda.

Oikein: Ilta oli sellainen, jollaista ei helposti unohda.

2. Pronominin on oltava samassa luvussa kuin sanan, johon se viittaa.

Väärin: Kansa ei huomannut, kuinka heitä huiputettiin.

Oikein: Kansa ei huomannut, kuinka sitä huiputettiin.

Väärin: Hän on niitä ihmisiä, jonka kanssa en tule toimeen.

Oikein: Hän on niitä ihmisiä, joiden kanssa en tule toimeen.

3. Asiaa ilmaisevan pronominin kanssa tulee käyttää relatiivipronominina ”mikää” eikä ”jokaa”.

Väärin: Sain lahjaksi sen, jota olin toivonut.

Oikein: Sain lahjaksi sen, mitä olin toivonut.

4. Kun relatiivipronomini viittaa adverbiin, suositellaan mikäpronominia.

Väärin: Sain paikan pitkän miehen takaa, josta oli vaikea nähdä.

Oikein: Sain paikan pitkän miehen takaa, mistä oli vaikea nähdä.

Väärin: Istuin hänen viereen, jossa oli hyvä olla.

Oikein: Istuin hänen viereen, missä oli hyvä olla.

1.2 Sanojen taivutus: nominit

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Kielikello 1/2003

1. Genetiivin -den-päätteen tilalla voidaan käyttää myös -tten-päätettä.

Oikein: maiden

Oikein: maitten

2. Essiiviä (isona, viitenä, tuona) ei saa käyttää virheellisesti nähdä, kokea, mieltää jokin jonakin -tyyppisissä ilmauksissa. Näissä ilmauksissa on vaara, että essiivi viittaa väärään sanaan.

Väärin: Koin tehtävän raskaana.

Oikein: Pidin tehtävää raskaana.

Edellisessä virheellisessä esimerkissä ”raskaana” viittaa lauseen subjektiin, minään. Ei kuitenkaan tarkoiteta, että ”minä olisi raskaana”. Alla on toinen esimerkki.

Väärin: Henkinen kulttuuri käsitetään taiteena ja tieteenä.

Oikein: Henkinen kulttuuri käsitetään taiteiksi ja tieteiksi.

3. Pronominin ”moni” partitiivi on ”monta”.

Väärin: montaa

Oikein: monta

HUOM! Kielilautakunta hyväksyi v. 1995 muodon ”montaa” [2]. Sitä voi käyttää esimerkiksi kielteisissä ja rajoittamattoman aspektin (?) tapauksissa [2].

Esimerkki: Tähän ei tarvita montaakaan vuotta. [2]

Esimerkki: Pekka luki kaksi ~ monta kirjaa. [2]

Esimerkki: Pekka lukee kahta ~ montaa kirjaa. [2]

4. Genetiivi korvataan usein virheellisesti paikallissijamuodolla.

Väärin: Joukkoliikenne Helsingissä ei ole saanut kehuja.

Oikein: Helsingin joukkoliikenne ei ole saanut kehuja.

5. Adessiivi (isolla, viidellä, tuolla) ei ilmaise tapaa eikä ominaisuutta.

Väärin: Odotin mielenkiinnolla tulevaa.

Oikein: Odotin kiinnostuneena tulevaa.

Väärin: Ostan asunnon saunalla.

Oikein: Ostan asunnon, jossa on sauna.

6. Tietyt substantiivit vaativat seurakseen sanan tietyssä sijamuodossa (= substantiivien rektiöt).

Väärin: syy rikokselle

Oikein: syy rikokseen

Väärin: merkitys talouteen

Oikein: merkitys taloudelle

Väärin: vaikutus hänelle

Oikein: vaikutus häneen

Väärin: osuus onnistumisesta
Oikein: osuus onnistumiseen
Oikein: osuus onnistumisessa
Väärin: vaatimukset ammattiin
Väärin: vaatimukset ammatissa
Oikein: vaatimukset ammatille

1.3 Sanojen taivutus: verbit

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Tapahtuman tässä ja nyt -tuntua tai lauseen asian keskeneräisyyttä ja epävarmuutta voidaan korostaa ”olla tekemässä” -rakenteella. Suomen kielen aikamuotoihin tällainen ns. kestopreesens ei kuitenkaan varsinaisesti kuulu, joten sitä kannattaa käyttää säästellen.

Esimerkki: Poliittinen ilmapiiri on muuttumassa.

Esimerkki: Esitystä ollaan perumassa.

2. Rakennetta ”tulla tekemään” tai ”tulla tapahtumaan” ei suositella käytettäväksi vieraiden kielten futuurin vastikkeena.

Väärin: Hallitus tulee päättämään asiasta pian.

Oikein: Hallitus päättää asiasta pian.

3. Konditionaalia ei tule käyttää fraaseissa, jotka ilmaisevat arve-

lua tai epävarmuutta.

Väärin: Näkisin, että asia on näin.

Oikein: Arvelen, että asia on näin.

Väärin: Sanoisin, että päätös oli huono.

Oikein: Mielestäni päätös oli huono.

4. Konditionaalien ohella ei tule käyttää toista toivomuksen ilmaisinta, sillä konditionaali ilmaisee toivomusta itsekin.

Väärin: Toivottavasti he selviävät vaikeuksistaan.

Oikein: Toivottavasti he selviävät vaikeuksistaan.

5. Potentiaalien ohella ei tule käyttää toista arvelun ilmaisinta, sillä potentiaali ilmaisee arvelua itsekin.

Väärin: Paketti lienee jo mahdollisesti tullut perille.

Oikein: Paketti lienee jo tullut perille.

Oikein: Paketti on jo mahdollisesti tullut perille.

6. Kun teititellään, vain pääverbi on monikossa.

Väärin: Te, herra johtaja, olette jo varmasti kuulleet asiasta.

Oikein: Te, herra johtaja, olette jo varmasti kuullut asiasta.

7. Suomessa ei ole englannin to have -verbin vastinetta.

Väärin: oppimisvaikeuksia omaavat oppilaat

Oikein: oppilaat, joilla on oppimisvaikeuksia

Väärin: harvinaisen kyvyn omaava ihminen

Oikein: harvinaisen kyvykäs ihminen

8. Tietyt verbit vaativat seurakseen sanan tiettyssä sijamuodossa (= verbien rektiot).

Oikein: rupesin lukemaan

Väärin: aloin lukemaan

Oikein: aloin lukea

Väärin: ehdin lukemaan
Oikein: ehdin lukea
Väärin: onnistuin unohtaa
Oikein: onnistuin unohtamaan
Väärin: kokeilin tehdä taikinan
Oikein: kokeilin taikinan tekemistä

9. Verbien nominaalimuodot on asia, jota ainakaan omassa nuoruudessani ei äidinkielen tunneilla suuresti käsitelty. Jos verbi taipuu sijamuodoissa nominin tapaan, on kyse verbin nominaalimuodosta.

Esimerkki: Uiminen on hauskaa.
Esimerkki: Hajoava valtio aiheuttaa pakokauhua.
Esimerkki: Heidän suhteensa oli riitautunut.
Esimerkki: On mukavaa opetella tanssimaan.

10. Suomen passiivilla on aina henkilötekijä, jota vain ei ilmaista. Niinpä ei tule käyttää passiivia silloin, kun ketään ei voida ajatella teon tekijäksi. On myös muistettava ottaa huomioon verbien nominaalimuodot!

Oikein: Ylinopeus on laissa kielletty.

Lait ovat ihmisten säätämiä, joten voidaan ajatella, että kiellon takaa löytyy henkilötekijä.

Väärin: Tuorejuustoilla on sulatejuustoja rajoitetumpi säilyvyys.

Oikein: Tuorejuustoilla on sulatejuustoja heikompi säilyvyys.

Ei voida ajatella, että kukaan henkilö olisi rajoittanut tuorejuustojen säilyvyyttä!

Väärin: Aion ostaa määrätynmalliset housut.

Oikein: Aion ostaa tietynmalliset housut.

Kukaan on tuskin määrännyt, minkälaiset housut kertojan pitää ostaa!

1.4 Sanojen johtaminen

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. -in on laitteen ja välineen johdin, kun taas - ja ja -jä on ihmistä tarkoittavan tekijännimen johdin.

Väärin: ilmanraikastaja

Oikein: ilmanraikastin

Väärin: valokatkaisija

Oikein: valokatkaisin

Sanaa ”pullonavaaja” voidaan pitää poikkeuksena. Google löysi 9.9.2002 internetistä 300 sivua, joissa käytettiin sanaa ”pullonavaaja”, mutta vain 5 sivua, joissa käytettiin sanaa ”pullonavain”. ”Pullonavain” olisi muodollisesti oikeampi mutta kuulostaa jotenkin hölmöltä. Tosin lähteet [1] ja [2] eivät käsittele ”pullonavaajaa”, joten tässä on kyse vain omasta päättelystäni.

2. -e on aineen tai välineen nimen johdin.
Väärin: Mies levitti kyllästintä seinään.
Väärin: Mies levitti kyllästäjää seinään.
Oikein: Mies levitti kyllästettä seinään.
3. Johtimella -us ja -ys muodostetaan teonnimiä (esimerkiksi yskä-ys, suurennus, laajennus), jotka sopivat kertaluonteisen tekemisen kuvaamiseen.
Väärin: Hän joutui koulukiusauksen uhriksi.
Oikein: Hän joutui koulukiusaamisen uhriksi.
Koulukiusaaminen on yleensä jatkuva tapahtuma, ja sen tähden ”koulukiusaus” on väärä sana. Tosin voitaisiin ajatella, että jos kyse on yhdestä ainoasta kiusaukerrasta, voitaisiin sanoa: ”Vakava koulukiusaustapaus puhutti kaikkia.” Lähteet [1] ja [2] eivät kuitenkaan asiaa käsittele sen syvemmin, joten tässä on kyse omasta päättelystäni.
4. Johtimella -os ja -ös muodostetaan teon tuloksen nimiä.
Esimerkki: valokuvan suurennos (= suurennusoperaation tulos)
Esimerkki: talon laajennos (= laajennusoperaation tulos)
5. Johtimella -ttain ja -ttäin muodostetut sanat tulee aina kirjoittaa monikollisessa muodossa (monikon tunnus i mukana).
Väärin: Siellä oli joukottain ihmisiä.
Oikein: Siellä oli joukoittain ihmisiä.
Väärin: Kirjassa oli sivuttain roskaa.
Oikein: Kirjassa oli sivuittain roskaa.
6. Yksinkertaistettuna verbien ”tallettaa” ja ”tallentaa” ero on siinä, että tallettaa-verbiä käytetään konkreettisten asioiden talteenpanosta, kun taas tallentaa-verbiä käytetään sellaisten asioiden yhteydessä, joita ei voi koskettaa käsin.

Esimerkki: tallettaa rahaa pankkiin

Esimerkki: tallettaa dokumentteja arkistoon

Esimerkki: tallentaa ääntä nauhalle

Esimerkki: tallentaa tietoja kovalevylle

Talletusoperaation tuloksena on tallete, ja tallennusoperaation tuloksena on tallenne. Poikkeuksen muodostaa kuitenkin sana ”pankkitalletus”, kun muodollisesti oikeampi olisi ”pankkitallete”.

7. Yksinkertaistettuna verbien ”tarkastaa” ja ”tarkistaa” ero on siinä, että tarkastaminen merkitsee tutkimista ja läpi käymistä, kun taas tarkistaminen merkitsee tarkastamista, johon sisältyy lisäksi tarkistuksia eli korjauksia ja muutoksia.

Esimerkki: Kulta, tarkasta, onko postissa mitään kiinnostavaa!

Esimerkki: Tilit tarkastettiin eikä niissä havaittu mitään vikaa.

Esimerkki: Opettaja tarkisti oppilaiden aineet.

Esimerkki: Annon kieliäsun tarkistuksen ammattilaiselle.

Verbien ”tarkastaa” ja ”tarkistaa” ero lienee kuitenkin häilyvä, sillä lähteessä [1] käytetään esimerkkiä ”tarkastaa pöytäkirja”, kun taas lähteessä [2] on esimerkki ”tarkistaa pöytäkirja”! Lieneekö ero tässä sitten se, että ensimmäisessä tapauksessa ei pöytäkirjaan tehdä muutoksia mutta jälkimmäisessä tehdään?

2 Lauseoppi

2.1 Lauseenjäsenet

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. Ei ole suomen kielen mukaista korvata subjektitonta yksipersonaista lausetta subjektillisella ”sinä”-lauseella. Yksipersonaisessa lauseessa tekijäksi ajatellaan ”kuka tahansa” tai ”ylipäättään joku”.

Väärin: Jos haluat elää pitempään, sinun kannattaa jättää tupakanpoltto.

Oikein: Jos haluaa elää pitempään, kannattaa jättää tupakanpolto.

2. Passiivimuotoinen lause, johon on yhdistetty subjekti epämääräisellä ilmauksella ”taholta”, ”toimesta” tms., on huono vaihtoehto.

Väärin: Rattijuoppo pidätettiin poliisin toimesta. [1]

Oikein: Poliisi pidätti rattijuopon. [1]

3. Nominisubjekti voi olla nominatiivimuotoinen, partitiivimuotoinen tai genetiivimuotoinen. En muista, että näistä erityyppisistä subjekteista olisi ainakaan minun kouluaikoinani liiemmin puhuttu.

Esimerkki: Vieraat saapuivat kuuden jälkeen.

Nominatiivimuoto ilmaisee subjektin olevan kokonainen, määräinen, tietty.

Esimerkki: Illalla tulee vieraita.

Myönteisten lauseiden partitiivimuoto ilmaisee subjektin olevan rajoiltaan epämääräinen joukko. [2]

Esimerkki: Tärkeintä vierasta ei vielääkään kuulu.

Sisällöltään kielteisissä tai epäilevissä lauseissa partitiivisubjektia käytetään muutenkin. [2]

Esimerkki: Tärkeimmän vieraan olisi pitänyt jo tulla.

Pakkoa tai velvoitusta ilmaisevissa lauseissa subjekti voi olla myös genetiivimuotoinen.

4. Sellaiset subjektit kuin ”kaikki”, ”valtaosa” tms. johtavat helposti turhiin yleistyksiin. Niitä tulee välttää, jos ne perustuvat vain musta tuntuu -periaatteeseen.

Väärin: Kaikkihan juovat aamulla kahvia.

Oikein: Monet juovat aamulla kahvia.

2.2 Kongruenssi

Kongruenssi tarkoittaa, että toisiinsa liittyvät sanat saavat yhteisen muodon tai toinen sana määrää toisen muodon.

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. Verbi uhkaa unohtua yksikköön silloin, kun se on ennen monikollista subjektia.

Väärin: Asiaa on käsitelty sekä oikeiston että vasemmiston lehdet.

Oikein: Asiaa ovat käsitelleet sekä oikeiston että vasemmiston lehdet. [2]

Väärin: Potilaan päänsäryn syynä oli huono hampaat.

Oikein: Potilaan päänsäryn syynä olivat huonot hampaat. [2]

Myös kieltosanan ”ei” monikollisuus unohtuu usein.

Väärin: Eivät lääkkeet eikä fysikaaliset hoidot saaneet särkyä

lakkaamaan.

Oikein: Eivät lääkkeet eivätkä fysikaaliset hoidot saaneet särkyä lakkaamaan. [2]

2. Jos subjektilausekkeessa on yksikkömuotoinen luku, predikaatti on yksikössä. Tilanne on hämäävä, sillä subjekti tuntuu ajatuksellisesti olevan monikollinen useimmissa tapauksissa.

Väärin: Neljä varista kiikkuivat kuusen latvassa.

Oikein: Neljä varista kiikkui kuusen latvassa. [1]

Silloin kun kysymyksessä on tietyn määrän kaikki yksilöt, predikaatti on kuitenkin poikkeuksellisesti monikossa.

Esimerkki: Viisi lemmikkikalaani kuolivat. [2]

Edellä olevassa esimerkissä ajatus vastaa seuraavaa: ”Kaikki lemmikkikalani kuolivat.”

Esimerkki: Viisi lemmikkikalaani kuoli. [2]

Edellä olevassa esimerkissä ajatus vastaa seuraavaa: ”Osa lemmikkikaloistani kuoli.”

3. Jos subjektina on monikkomuotoinen mutta yhtä kokonaisuutta tarkoittava ryhmäsana, on verbi usein yksikössä. Lähde [2] antaa vielä sellaisen rajoituksen, että kyseessä pitäisi olla erisnimi, mutta lähteessä [1] tätä rajoitusta ei ole mainittu.

Esimerkki: Puolustusvoimat hylkää armeijan harmaansa ja vaihtaa oliivinvihreisiin maastoasuihin. [1]

Esimerkki: Yhdysvallat ilmoittaa uusista avaruuskokeiluista. [2]

4. Omistusrakenteessa ”jollakin on jotakin” verbi on aina yksikössä.

Esimerkki: Taistolla on huonot hampaat mutta vahvat hiukset. [1]

Esimerkki: Monella on suuret luulot itsestään. [1]

Esimerkki: Sinulla on uudet kengät. [2]

5. Sellaiset suomen kielen ”jossakin on jotakin” - ja ”jossakin tapahtuu jotakin” -rakenteet, joissa on mahdollisuus käyttää joko nominatiivisubjektia tai partitiivisubjektia, käyttäytyvät subjektin ja predikaatin kongruenssin suhteen erikoisella tavalla. Näissä lauseissa predikaatti on yksikössä, vaikka nominatiivisubjekti on monikossa. Partitiivisubjektin tapauksessahan tuntuu luonnolliselta, että verbi on aina yksikössä, mutta siitä, miksi kieli nominatiivisubjektin tapauksessa toimii ns. maalaisjärjen vastaisesti, eivät lähteet [1] ja [2] tarkemmin kerro. Seuraava esimerkki valaisee tilannetta.

Esimerkki: Reppuun mahtuu vielä saappaita. (partitiivisubjekti) [2]

Esimerkki: Reppuun mahtuu vielä saappaat. (nominatiivisubjekti) [2]

Mielestäni seuraava kuulostaa paremmalta ja on loogisempi kuin edellä oleva oikeaoppinen muoto: ”Reppuun mahtuvat vielä saappaat.” Samalla tavallahan sanotaan: ”Saappaat mahtuvat vielä reppuun.” Kuitenkin edellä oleva lause, jossa predikaatti on yksikössä, on se oikea! Tavallisen kielenkäyttäjän kannalta tällaiset poikkeussäännöt ovat aina kauhistus.

Seuraavassa on lisää esimerkkejä tästä tilanteesta.

Esimerkki: Naulakossa roikkui vanhat housut. [1]

Esimerkki: Hyllyllä oli silmälasit. [1]

Esimerkki: Puihin puhkesi silmut. [1]

Esimerkki: Matikaiselle on tulossa häät. [1]

Esimerkki: Taloon syntyi kaksoset. [2]

Esimerkki: Helsingissä oli olympialaiset 1952. [2]

Esimerkki: Lapselle kasvoi kauniit hampaat. [2]

Esimerkki: Tuolissa on hoikat jalat. [2]

Esimerkki: Takissa on puunapit. [2]

Esimerkki: Koivuun puhkesi lehdet. [2]

2.3 Possessiivisuffiksi

1. Possessiivisuffiksi eli omistusliite toimii suomen kielessä mielestäni melko huonosti. Ensinnäkin sen käyttö on sekavaa, ja toiseksi se on joissakin kohdissa jopa suoranaisesti turha. Tässä kohdassa tarkastelen jälkimmäistä näkökulmaa.

Esimerkki: Minun auto on korjauksen tarpeessa.

Esimerkki: Autoni on korjauksen tarpeessa.

Ensimmäinen esimerkki on virheellinen, mutta kuitenkin siinä on sanottu kaikki samat asiat kuin jälkimmäisessäkin esimerkissä. Suomen kielessä genetiivimuotoisen persoonapronominin omistamaan asiaan tulee liittää omistusliite. Ensimmäisessä esimerkissä tulee siis muoto ”minun auto” korvata muodolla ”minun autoni”.

Huomattavasti loogisempaa ja yksinkertaisempaa kielenkäyttöä olisi, jos muodot ”minun auto” ja ”autoni” olisivat vaihtoehtoiset. (Tietenkin muodon ”minun autoni” pitäisi myös olla sallittu.) Tavallisen kielenkäyttäjän kannalta on aina mielekkäämpää, mitä selkeämpi kieli on.

Minulla on tämän asian suhteen siis kerettiläinen näkemys. Ajan voimakkaasti sellaista linjaa, että turhia omistusliitteitä ei olisi pakko käyttää, ja toivon, että suomen kieli kehittyisi siihen suuntaan.

2. Kun lauseen subjekti tai ajatussubjekti on kolmannessa persoonassa, sen omistama asia ilmaistaan omistusliitteellä ilman genetiivipronominia.

Esimerkki: Matti pysäköi autonsa torin laidalle.

Genetiivipronominia käytetään silloin, kun omistettava asia ei enää kuulukaan subjektille tai ajatussubjektille vaan jollekin muulle.

Esimerkki: Maijan auton keskuslukituksessa oli jotain vikaa. Matti lupasi viedä hänen autonsa korjattavaksi.

Edellä olevassa esimerkissä ”hänen autonsa” viittaa Maijan autoon eikä Matin autoon.

3. Jos lauseenvastikkeen ja päälauseen subjektit eroavat, lauseenvastikkeen omistusliitteen tulkitaan viittavaan rakenteen sisään eikä päälauseen subjektiiin tai ajatussubjektiiin.

Esimerkki: Maija näki Matin pesevän autoaan.

Edellisessä esimerkissä autolla viitataan Matiin autoon eikä Maijan autoon. Lause voidaan avata seuraavasti: ”Maija näki, että Matti pesi autoaan.” Koska jälkimmäinen sivulause on oma lauseensa, on selvää, että siinä auto viittaa nimenomaan Matin autoon.

Esimerkki: Maija näki Matin pesevän hänen autoaan.

Edellä oleva esimerkki menee avattuna seuraavasti: ”Maija näki, että Matti pesi hänen autoaan.” Kyseessä on siis Maijan auto.

4. Ilman genetiivipronominia käytetty omistusliite viittaa yleensä joko päälauseen subjektiiin tai ajatussubjektiiin (kohta 2) tai lau-

seenvastikkeen sisällä lauseenvastikkeen ajatussubjektiin, jos se on eri kuin päälauseen subjekti (kohta 3). Omistusliitteen kanssa tulee olla tarkkana sellaisissa tilanteissa, joissa vaanii sekaannuksen vaara sen suhteen, mihin omistajaan omistusliite viittaa.

Esimerkki: Ajaessaan autoaan Matin puhelin soi.

Edellinen esimerkki menee auki avattuna näin: ”Kun Matin puhelin ajoi autoaan, se soi.” Omistusliite viittaa siis subjektiin, puhelimeen, eikä Mattiin. Lause voidaan korjata kahdella tavalla: luopumalla kokonaan lauseenvastikkeesta tai muuttamalla lauseen ajatusta hieman, jolloin subjektiksi tulee Matti.

Esimerkki: Kun Matti ajoi autoaan, hänen puhelimensa soi.

Esimerkki: Ajaessaan autoaan Matti kuuli puhelimensa soivan.

Mikäli sekaannuksen vaaraa ei ole olemassa, voi omistusliiteellä kuitenkin viitata muuhunkin omistajaan kuin subjektiin tai ajatussubjektiin.

Esimerkki: Rengastuksen jälkeen asetin poikasen takaisin pesänsä.

2.4 Lauseenvastikkeet

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. Temporaalirakenne on aikaa ilmaisevan, ”kun”-sanalla alkavan lauseen vastike.

Esimerkki: Kun huomisen koittaa, voi kaikki muuttua.

Esimerkki: Huomisen koittaessa voi kaikki muuttua.

Jos temporaalirakenteen ja hallitsevan lauseen subjekti on sama, käytetään temporaalirakenteessa possessivisuffiksia subjektipersoonan ilmaisemiseen.

Esimerkki: Painaessaan jarrua Pertti huomasi, että oli jo liian myöhäistä.

Temporaalirakenteen subjektipersoona ilmaistaan genetiivillä, jos sen ja hallitsevan lauseen subjektit eroavat. Seuraavassa esimerkissä ”hän” on eri henkilö kuin Pertti.

Esimerkki: Pertin painaessa jarrua hän huomasi, että oli jo liian myöhäistä.

HUOM! Temporaalirakenteen väärinkäyttö on yleistä.

Esimerkki: Voittaessani lotossa ostan kesämökin. [2]

Edellinen esimerkki aukeaa: ”Kun voitan lotossa, ostan kesämökin.” Aikaa ilmaistessaan ”kun” viittaa vain sellaisiin asioihin, jotka ovat jo tapahtuneet tai tapahtuvat varmuudella. Edellisessä esimerkissä lottovoitto ei ole varma, joten lause tulee korjata esimerkiksi seuraavasti: ”Jos voitan lotossa, ostan kesämökin.”

Seuraavassa esimerkissä on sama ongelma: ”Leirillä annettiin ohje, että pitää heti mennä sisälle ukkosen sattuessa.” Ukkosen sattuminen tietyssä ajanjaksona ei kuitenkaan ole varmaa, joten seuraava lause on oikeaoppisempi: ”Leirillä annettiin ohje, että pitää heti mennä sisälle, jos sattuu ukkonen.”

Esimerkki: Suomalainen voitti kilpailun heitettyään pisimmälle. [2]

Edellinen esimerkki aukeaa: ”Suomalainen voitti kilpailun (sillä hetkellä), kun hän oli heittänyt pisimmälle.” Kilpailun voittaja julistetaan kuitenkin vasta sitten, kun kaikki heittäjät ovat heittäneet kaikki heittonsa. Jos tilasta ei ole puutetta, ajatuksen voisi muotoilla uudestaan esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”Suomalainen meni johtoon heitettyään 3. kierroksella pisimmälle. Uhkaajat eivät enää pystyneet loppukierroksilla vastaamaan, ja suomalainen voitti.”

Esimerkki: Kuljettaja menetti ajokkinsa hallinnan auton suistuessa ojaan. [2]

Edellinen esimerkki aukeaa: ”Kuljettaja menetti ajokkinsa hallinnan, kun auto suistui ojaan.” Hallinnan menetys tapahtuu kuitenkin ennen ojaan suistumista, joten lause tulee kääntää toisin päin: ”Auto suistui ojaan kuljettajan menettäessä ajokkinsa hallinnan.”

2. Objektina oleva ”että”-lause voidaan muuntaa partisiippiraken-

teeksi.

Esimerkki: Haluan, että tilanne ratkeaa jotenkin.

Esimerkki: Haluan tilanteen ratkeavan jotenkin.

Aktiivimuotoisen partisiippirakenteen objekti on samassa muodossa kuin vastaavassa sivulauseessa.

Esimerkki: Kuulin, että varastit korun.

Esimerkki: Kuulin sinun varastaneen korun.

Esimerkki: Kuulin, että varastit koruja.

Esimerkki: Kuulin sinun varastaneen koruja.

Passiivimuotoisen partisiippirakenteen objekti määräytyy yleensä hallitsevan lauseen predikaatin mukaan.

Esimerkki: Kuulin, että koru on varastettu. [1]

Esimerkki: Kuulin korun varastetun. [1]

”Kuulin”-predikaatin kanssa käytetään päättelistä muotoa yksikössä, esimerkiksi: ”Kuulin juurun.” Tämän perusteella edellisessä esimerkissä on valittu muoto ”korun”.

Esimerkki: Kerrottiin, että koru on varastettu. [1]

Esimerkki: Kerrottiin koru varastetun. [1]

”Kerrottiin”-predikaatin kanssa käytetään pääteetöntä muotoa yksikössä, esimerkiksi: ”Kerrottiin juoru.” Tämän perusteella edellisessä esimerkissä on valittu muoto ”koru”.

3. Finaalirakenteella voi korvata tarkoitusta ilmaisevan ”jotta”-lauseen.

Esimerkki: Hän meni aikaisin nukkumaan, jotta jaksaisi nousta aikaisin ylös.

Esimerkki: Hän meni aikaisin nukkumaan jaksakseen nousta aikaisin ylös.

HUOM! Toisinaan finaalirakennetta käytetään virheellisesti.

Esimerkki: Klaus lähti unelmiensa purjehdukselle palatakseen vasta kuukausien kuluttua. [1]

Edellä oleva esimerkki aukeaa seuraavasti: ”Klaus lähti unelmi-

ensa purjehdukselle, jotta hän palaisi vasta kuukausien kuluttua.” Palaaminen vasta kuukausien kuluttua ei kuitenkaan ole syy purjehdukselle lähtöön. Lauseen voi korjata esimerkiksi seuraavasti: ”Klaus lähti unelmiensa purjehdukselle, jolta hän palaisi vasta kuukausien kuluttua.”

4. Kvantumrakenteella voi korvata ”sikäli kuin” -lauseen.

Esimerkki: Sikäli kuin ymmärrän, kärpäsen ajatusmaailma on aika yksinkertainen.

Esimerkki: Ymmärtääkseni kärpäsen ajatusmaailma on aika yksinkertainen.

Rakenne on myös vakiintunut paikkoihin, joissa vastaava ”sikäli kuin” -lause tuntuu jopa koomiselta. Näissä tapauksissa ei kuitenkaan lähteen [1] mukaan ole kysymys virheestä.

Esimerkki: Uskoakseni tästä voi edetä vain parempaan. [1]

Esimerkki: Sikäli kuin uskon, tästä voi edetä vain parempaan.

5. Modaalirakennetta eivät ilmeisesti kaikki kielentutkijat pidä lauseenvastikkeena. Lähteessä [1] se on mainittu, mutta lähteessä [2] ei. Modaalirakenteen voi ajatella korvaavan tapaa ilmaisevaa ”siten että” -lausetta.

Esimerkki: Moni urheilija turmelee moraalinsa, siten että turvautuu dopingiin.

Esimerkki: Moni urheilija turmelee moraalinsa dopingiin turvautuen.

HUOM! Modaalirakenteen ja hallitsevan lauseen tekeminen ja tapahtuminen ovat samanaikaista: modaalirakenne kertoo hallitsevan lauseen tekemisen tavan.

Esimerkki: Hän jakoi lehdet nopeasti päästen aikaisin kotiin.

Edellinen esimerkki on ongelmallinen, sillä ensin jaetaan lehdet ja vasta sitten päästään kotiin. Lauseen voi korjata esimerkiksi seuraavasti: ”Hän jakoi lehdet nopeasti ja pääsi aikaisin kotiin.”

HUOM! Suomen kieleen on vakiintunut monia ilmaisuja, joissa modaalirakennetta käytetään virheellisesti. Nämä ilmaisut ovat huonoja vaihtoehtoja.

Esimerkki: Yritys lomautti työntekijöitä johtuen huonosta tilauskannasta.

Johtuminen huonosta tilauskannasta ei voi olla tapa, jolla yritys lomauttaa työntekijöitä. Ilmaisun ”johtuen” voi korvata esimerkiksi ilmaisuilla ”takia” [1], ”vuoksi” [1], ”tähden” [2] ja ”johdosta” [2].

Esimerkki: Lähdemme retkelle viikonloppuna riippuen säistä.

Säistä riippuminen ei ole tapa, jolla viikonloppuna lähdetään retkelle. Ilmaisun riippuen voi korvata esimerkiksi ilmaisuilla ”jonkin perusteella” [1] tai ”jonkin mukaan” [2]. Muita vaihtoehtoja ovat lauserakenteen muuttaminen muotoon ”jokin riippuu jostakin” [1] tai suurempien lauserakenteiden käyttö: ”hinnat vaihtelevat riippuen kaupunginosasta” = ”hinnat vaihtelevat kaupunginosittain” [2].

Ilmaisuja ”ajatellen” [1], ”ottaen huomioon” [1], ”tarkkaan ottaen” [2] ja ”yleisesti ottaen” [2] käytetään myös usein väärin. Kuitenkin parempien ilmaisujen keksiminen on joissakin tapauksissa melkoisen työlästä. Seuraavassa on joitakin keksimiäni esimerkkejä korjausehdotuksineen.

Esimerkki: Tilanne ei näytä hyvältä ajatellen lapsen tulevaisuutta.

Esimerkki: Tilanne ei näytä hyvältä lapsen tulevaisuuden kannalta.

Esimerkki: Voi ennustaa hänen joutuvan vankilaan ottaen huomioon aikaisemmat rikokset.

Esimerkki: Voi ennustaa hänen joutuvan vankilaan, kun ottaa huomioon aikaisemmat rikokset.

Esimerkki: En sanonut tarkkaan ottaen juuri noin.

Esimerkki: En sanonut tarkasti juuri noin.

Esimerkki: Yleisesti ottaen metsässä saa kävellä täysin rauhasa.
Esimerkki: Yleensä metsässä saa kävellä täysin rauhassa.

2.5 Suora ja epäsuora lainaus

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Muutettaessa suora lainaus epäsuoraksi, aikamuoto yleensä vaihtuu: presens muuttuu imperfektiksi, imperfekti ja perfekti pluskvamperfektiksi. Lähde [1] ei tosin kerro tarkemmin, onko tilanteita, joissa aikamuotoa ei tarvitse muuttaa. Ainakin monissa lähteen [1] esimerkeissä aikamuoto on jätetty muuttamatta.

Esimerkki: Mies kertoi: ”Remontoin kesän aikana lattiat uuteen uskoon.”

Esimerkki: Mies kertoi, että hän oli remontoanut kesän aikana lattiat uuteen uskoon.

Myös lauseenvastikkeen käyttäminen on mahdollista.

Esimerkki: Mies kertoi remontoineensa kesän aikana lattiat uuteen uskoon.

2. Tahtoa tai toivetta ilmaiseva indikatiivinen suora lainaus muut-

tuu epäsuorassa lainauksessa konditionaaliseksi.

Esimerkki: Nainen kysyi: ”Lähdetkö kanssani sieneen?”

Esimerkki: Nainen kysyi, lähtisinkö hänen kanssaan sieneen.

Esimerkki: Nainen ehdotti: ”Muuta meidän naapuriimme.”

Esimerkki: Nainen ehdotti, että muuttaisin heidän naapuriinsa.

3. Suoran lainauksen kerrontahetkeen sidotut ajan ja paikan ilmaukset muuttuvat epäsuorassa lainauksessa erilaisiksi. Esim. ilmaisut ”tämä”, ”täällä”, ”tänään” ja ”nyt” muuttuvat ilmaisuiksi ”se”, ”siellä”, ”samana päivänä” tai ”sinä päivänä”, ”silloin” tai ”sinä hetkenä”.

Esimerkki: Poika sanoi: ”Viime kesänä näin käärmeen täällä.”

Esimerkki: Poika sanoi, että hän oli nähnyt edellisenä kesänä käärmeen siellä.

Lähteen [1] mukaan ilmausta ”viime kesänä” ei tarvitse muuttaa muotoon ”edellisenä kesänä”, jos tapahtumahetken ja kerrontahetken välillä ei ole useampia kesä.

2.6 Ongelmallisia sivulauseita

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. ”Jos”-sanalla alkava sivulause ilmaisee ehtoa, jonka täytyessä päälause toteutuu. Seuraavassa oleva rakenne, joka on melko yleinen, käyttää ”jos”-sanaa väärin.

Esimerkki: Jos tarkastelee tietokoneohjelmia, niin ne muuttuvat yhä vaikeakäyttöisemmiksi ja vaativat aina vain tehokkaampia tietokoneita.

Edellisen esimerkin ongelmana on se, että päälauseessa ilmaistu tosiasia on riippumaton siitä, tarkasteleeko tietokoneohjelmia vai ei. Lähde [1] suosittelee näissä tilanteissa koko ”jos”-rakenteen poistamista.

Esimerkki: Tietokoneohjelmat muuttuvat yhä vaikeakäyttöisemmiksi ja vaativat aina vain tehokkaampia tietokoneita.

Toisaalta oman logiikkani mukaan seuraavakin ratkaisu saattaisi olla oikeakielinen.

Esimerkki: Jos tarkastelee tietokoneohjelmia, havaitsee, että ne muuttuvat yhä vaikeakäyttöisemmiksi ja vaativat aina vain tehokkaampia tietokoneita.

Nythän lause on siinä mielessä looginen, että tosiasian havaitseminen on todellakin riippuvainen siitä, tarkasteleeko ko. asiaa vai ei. Toisaalta tällaisissa tilanteissa viitataan yleensä siihen, että ainakin kirjoittaja on ko. tarkastelun ja havaitsemisen tehnyt, joten epävarmuutta ilmaisevan ”jos”-sanana voisi korvata varmuutta ilmaisevalla ”kun”-sanalla.

Esimerkki: Kun tarkastelee tietokoneohjelmia, havaitsee, että ne muuttuvat yhä vaikeakäyttöisemmiksi ja vaativat aina vain tehokkaampia tietokoneita.

Tämä kaikki oli kuitenkin täysin omaa päättelyäni. Lähde [1] suosittaa siis koko ”jos”-rakenteesta luopumista näissä tilanteissa.

2. ”Kun”-sivulause ilmaisee aikaa, jolloin päälauseen asia tapahtuu. Seuraavassa oleva rakenne, joka on melko yleinen, käyttää ”kun”-sanaa väärin.

Esimerkki: Kun seuraa politiikkaa, niin siellä toistuvat aina samat skandaalit ja valtataistelut.

Edellisen esimerkin ongelmana on, että päälauseen ilmoittama asia on voimassa myös silloin, kun politiikkaa ei seurata. Lähde [1] suosittaa tällaisissa tilanteissa koko ”kun”-rakenteesta luopumista.

Esimerkki: Poliitikassa toistuvat aina samat skandaalit ja valtataistelut.

Uskoakseni myös seuraava muoto on oikeakielinen. Varma en voi olla, koska lähde [1] ja [2] eivät esittele tarkemmin ”kun”-sanana käyttöä.

Esimerkki: Kun seuraa politiikkaa, huomaa, että siellä toistuvat

aina samat skandaalit ja valtataistelut.

Edellisen esimerkin ajatushan on: ”Sillä hetkellä kun seuraa politiikkaa, huomaa, että — —.” Ajatus ei tunnu ainakaan näin äkkiseltään epäloogiselta tai muuten virheelliseltä.

3. Epäsuora kysymyslause ja varsinkin ”että”-lause sekaantuvat helposti. Jos sivulause on kysyvä, se ei samalla voi olla konjunktio-lause ja alkaa ”että”-sanalla.

Esimerkki: Anne kysyi: ”Keittäisinkö kahvit?” [1]

Väärin: Anne kysyi, että keittäisikö hän kahvit. [1]

Oikein: Anne kysyi, keittäisikö hän kahvit. [1]

Väärin: Mietin, että miksi olin tullut siihen tilanteeseen.

Oikein: Mietin, miksi olin tullut siihen tilanteeseen.

3 Tyylioppi

3.1 Turhia sanoja

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. Jos tekstissä käytetään yksikön ensimmäistä persoonaa, on turha käyttää lisänä sanoja ”itse” tai ”henkilökohtaisesti”.

Väärin: Lähdin itse pois siitä.

Oikein: Lähdin pois siitä.

2. Rakenne ”jokin tapahtuu” voidaan usein korvata yhdellä verbillä. Sanan ”tapahtuma” käyttö yhdyssanoissa johtaa usein myös kömpelöön kielenkäyttöön.

Väärin: Talon rakennus tapahtui kesän aikana.

Oikein: Talo rakennettiin kesän aikana.

Väärin: Yleisimpiä onnettomuustapahtumia liikenteessä on peräänajo. [1]

Oikein: Peräänajo on yleisimpiä liikenneonnettomuuksia. [1]

3. Sana ”tekijä” voidaan usein jättää kokonaan pois.
Väärin: Tärkeimmät onnettomuuden syntyyn vaikuttaneet tekijät olivat alkoholi ja liian suuri nopeus.
Oikein: Onnettomuuden syntyyn vaikuttivat eniten alkoholi ja liian suuri nopeus.
4. Sana ”taso” voidaan usein jättää pois.
Väärin: Hänen 1 500 metrin aikansa oli keskinkertaista tasoa.
Oikein: Hänen 1 500 metrin aikansa oli keskinkertainen.
Väärin: Työhön valittiin hakijan kokemustason perusteella.
Oikein: Työhön valittiin hakijan kokeneisuuden perusteella.
5. Sana ”kohde” voidaan usein jättää pois [2].
Väärin: Tänään otamme tarkastelun kohteeksi hiiren. [2]
Oikein: Tänään otamme tarkasteltavaksi hiiren. [2]
Väärin: Tässä liikkeessä pohjelihakset joutuvat kovan rasituksen kohteeksi. [2]
Oikein: Tässä liikkeessä pohjelihakset joutuvat kovalle rasitukselle. [2]
6. Sanat ”mittapuussa” ja ”mittakaavassa” ovat kuluneen tuntuisia.
Väärin: Hänen tuloksensa olivat vaatimattomia kansainvälisessä mittapuussa.
Oikein: Hänen tuloksensa olivat kansainvälisesti verraten vaatimattomia.
Väärin: Menestystä tuli vuosien varrella suuressa mittakaavassa.
Oikein: Menestystä tuli vuosien varrella runsaasti.
7. Sana ”suuruusluokka” kannattaa korvata muilla ilmaisuilla.
Väärin: Tämän suuruusluokan tapahtumissa tarvitaan satoja toimitsijoita.

Oikein: Näin suurissa tapahtumissa tarvitaan satoja toimitsijoita.

8. Mervi Murto suosittelee lähteessä [1] adjektiivin ”perusteltu” korvaamista muilla muodoilla.

Väärin: Puhujan mielestä hallituksen päätökset olivat varsin perusteltuja. [1]

Oikein: Puhujan mielestä hallituksen päätökset olivat varsin aiheellisia. [1]

Oikein: Puhujan mielestä hallituksen päätökset olivat varsin tarpeellisia. [1]

Väärin: Kiintiöitä voidaan käyttää vain erittäin perustelluista syistä. [1]

Oikein: Kiintiöitä voidaan käyttää vain erittäin painavista syistä. [1]

9. Sanoja ”asia” ja ”tosiasia” käytetään usein turhaan.

Väärin: Raittius on tärkeä asia minulle.

Oikein: Raittius on tärkeää minulle.

Väärin: Lama on maassamme tosiasia. [1]

Oikein: Maassamme on lama. [1]

10. Pronominit ”miten”, ”kuka” ja ”miksi” ovat kysyviä, joten niihin ei pidä liittää kysyvää liitepartikkelia -ko tai -kö.

Väärin: Kukakohan omistaa tuon mökin?

Oikein: Kukahan omistaa tuon mökin?

11. Sanan ”myös” kanssa ei tule käyttää samaa tarkoittavaa -kin-liitettä. Samoin sana ”jopa” käy usein -kin-liitteen korvikkeeksi.

Väärin: Kuten huippu-urheilijan myös hänenkin on annettava kaikkensa.

Oikein: Kuten huippu-urheilijan myös hänen on annettava kaik-

kensa.

Oikein: Kuten huippu-urheilijan hänenkin on annettava kaikkensa.

Väärin: Elokuvassa oli jopa sisältöäkin.

Oikein: Elokuvassa oli jopa sisältöä.

Oikein: Elokuvassa oli sisältöäkin.

12. Sana ”taho” voidaan usein jättää kokonaan pois.

Väärin: Sain nuhtelun opettajan taholta.

Oikein: Opettaja nuhteli minut.

Väärin: Ministeriön taholta on tullut tieto päätöksestä. [2]

Oikein: Ministeriöstä on tullut tieto päätöksestä. [2]

Väärin: Veronmaksajien taholla päätös on aiheuttanut pettymystä. [2]

Oikein: Veronmaksajat ovat olleet pettynneitä päätökseen. [2]

Väärin: En olisi odottanut tuollaista iskua heidän taholtaan. [2]

Oikein: En olisi odottanut heiltä tuollaista iskua. [2]

3.2 Turhia sanontoja

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. Sanonta ”näyttää vihreää valoa” kannattaa korvata esim. verbillä ”hyväksyä”.

Väärin: Eduskunta näytti vihreää valoa uudelle lakiesitykselle.

Oikein: Eduskunta hyväksyi uuden lakiesityksen.

2. Sanonnat ”astua kuvaan mukaan” ja ”olla kuvassa mukana” kannattaa korvata esim. verbillä ”osallistua” tai ilmaisulla ”tulla mukaan”.

Väärin: Myös nuoremmat jäsenet ovat olleet talkootöissä aktiivisesti kuvassa mukana.

Oikein: Myös nuoremmat jäsenet ovat osallistuneet aktiivisesti talkootöihin.

3. Sanonnat ”näytellä merkittävää roolia” ja ”näytellä merkittävää osaa” kannattaa korvata esim. ilmaisuilla ”olla tärkeä”, ”olla keskeinen” tai ”olla merkityksellinen”. Näiden lähteessä [1] mainittujen korvaavien ilmauksien lisäksi myös ilmaisu ”vaikuttaa merkittävästi” tuntuu käyttökelpoiselta.

Väärin: Oikeaoppinen ruokavalio näyttelee merkittävää osaa huippu-urheilijan elämässä.

Oikein: Oikeaoppinen ruokavalio on keskeinen osa huippu-urheilijan elämää.

Väärin: Alkoholi näytteli merkittävää roolia hänen elämässään.

Oikein: Alkoholi vaikutti merkittävästi hänen elämäänsä.

4. Sanonta ”kantaa kortensa kekoon” kannattaa korvata esim. verbillä ”osallistua” tai ilmaisulla ”tehdä osuutensa”.

Väärin: Kannanpa minäkin korteni kekoon tähän mielenkiintoiseen keskusteluun.

Oikein: Osallistunpa minäkin tähän mielenkiintoiseen keskusteluun.

5. Mervi Murto suosittelee lähtessä [1] sanonnan ”olla samassa veneessä” korvaamista muilla ilmaisuilla mutta ei anna korvausehdotuksia. En keksinyt nopeasti muita vaihtoehtoja kuin ilmaisun ”olla samassa asemassa”. Lauseen pituutta tuo ei kylläkään lyhennä, lieneekö sitten oikeaoppisempi.

Väärin: Ympäristöongelmien edessä kaikki ihmiset ovat samassa veneessä.

Oikein: Ympäristöongelmien edessä kaikki ihmiset ovat samassa asemassa.

6. Sanonta ”päästä asiaan sisälle” kannattaa korvata esim. verbillä ”perehtyä” [2].

Väärin: Pääsimme aiheeseen sisälle tietokoneohjelman avulla.

Oikein: Perehdyimme aiheeseen tietokoneohjelman avulla.
Väärin: Pääsin helposti asiaan sisälle.
Oikein: Sisäistin asian helposti.

3.3 Turhia postpositiorakenteita

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)

1. Postpositiota ”kohdalla” tulee käyttää vain sellaisissa yhteyksissä, joissa todella on kyse ’kohdasta’ tai ’paikasta’ [1]. Tällä tarkoitetaan ilmeisesti sitä, että postpositiota tulee käyttää vain silloin, kun se liittyy nimenomaan johonkin fyysiseen kohtaan tai paikkaan, esimerkiksi: ”Työmaan kohdalla jouduimme hidastamaan.”

Väärin: Monissa ammateissa ei vielä ole saavutettu tasa-arvoa naisten kohdalla.

Oikein: Naiset eivät vielä ole tulleet tasa-arvoisiksi monissa ammateissa.

2. Lähde [1] varoittaa postposition ”kohtaan” väärästä käytöstä.

Väärin: Täällä ollaan epäystävällisiä ulkomaalaisia kohtaan.

Oikein: Täällä ollaan epäystävällisiä ulkomaalaisille.

3. Lähde [1] varoittaa postposition ”osalta” väärästä käytöstä.
Väärin: Ruokamenot yhden henkilön osalta olivat noin 10 euroa päivässä.
Oikein: Yhden henkilön ruokamenot olivat noin 10 euroa päivässä.
Väärin: Oman koulumme osalta tiedot on jo saatu. [2]
Oikein: Oman koulumme tiedot on jo saatu. [2]
Väärin: Laadun osalta tuote on moitteeton. [2]
Oikein: Laadultaan tuote on moitteeton. [2]
Väärin: Tulkintaa voidaan soveltaa vain joidenkin tapausten osalta. [2]
Oikein: Tulkintaa voidaan soveltaa vain joihinkin tapauksiin. [2]
4. Lähde [1] varoittaa postposition ”sisällä” väärästä käytöstä.
Väärin: Tiedämme enemmän asiasta neljän viikon sisällä.
Oikein: Tiedämme enemmän asiasta neljässä viikossa.
5. Ilmaisuu ”paikan päällä” voidaan korvata tilanteen mukaan esim. sanoilla ”paikalla” tai ”läsnä” [1]. Lähde [2] varoittaa sanan ”päällä” epäsuomalaisesta käytöstä mutta ei kerro oikeaa käyttötarkoitusta. Ilmeisesti sanaa tulee käyttää vain silloin, kun kyse on oikeasti jostakin fyysisestä paikasta, esimerkiksi: ”Pään päällä pörräsi kärpänen.”
Väärin: Paikan päällä oli satoja ihmisiä.
Oikein: Paikalla oli satoja ihmisiä.
Väärin: Televisio on päällä. [2]
Oikein: Televisio on auki. [2]
Väärin: Valot ovat päällä. [2]
Oikein: Valot palavat. [2]
Väärin: Pesukone on päällä. [2]
Oikein: Pesukone on käynnissä. [2]

6. Ilmaisut ”panna päälle”, ”panna pois päältä” ja vastaavat voidaan korvata usein esim. sanoilla ”sytyttää” tai ”sulkea” [1]. Lähde [2] varoittaa sanan ”päälle” epäsuomalaisesta käytöstä mutta ei kerro oikeaa käyttötarkoitusta. Ilmeisesti sanaa tulee käyttää vain silloin, kun kyse on oikeasti jostakin fyysisestä paikasta, esimerkiksi: ”Kärpänen laskeutui kirjahyllyn päälle.”

Väärin: Napsautin valot päälle.

Oikein: Sytytin valot.

Väärin: Napsautin valot pois päältä.

Oikein: Sammutin valot.

Väärin: Panin television päälle.

Oikein: Avasin television.

Väärin: Panin television pois päältä.

Oikein: Suljin television.

Väärin: pukea päälleen [2]

Oikein: pukeutua, pukea ylleen [2]

Väärin: Kirja maksoi vähän päälle sata markkaa. [2]

Oikein: Kirja maksoi vähän yli sata markkaa. [2]

Väärin: Hän punnitsi gramman päälle sen, minkä pyysin. [2]

Oikein: Hän punnitsi grammalleen sen, minkä pyysin. [2]

Väärin: Kolmosvaihde menee huonosti päälle. [2]

Oikein: Kolmosvaihde kytkeytyy huonosti. [2]

Väärin: Panen uunin päälle. [2]

Oikein: Panen uunin lämpiämään. [2]

Väärin: Pane käsijarru päälle. [2]

Oikein: Kytke käsijarru. [2]

3.4 Ongelmallisia sanoja

Lähteet:

- [1] Mervi Murto: Apulainen (1992)
- [2] Pirkko Leino: Kieleen mieltä — hyvää suomea (1988)
- [3] Rauni Vornanen: Nykysuomen oikeinkirjoitussanakirja (1982)

1. Lähde [1] suosittelee sanan ”jatkossa” korvaamista esim. sanoilla ”vastedes”, ”tulevaisuudessa” tai ”seuraavaksi”.

Väärin: Jatkossa yrityksemme keskittyy Java-ohjelmien kehittämiseen.

Oikein: Tulevaisuudessa yrityksemme keskittyy Java-ohjelmien kehittämiseen.

2. Lähde [1] suosittelee sanan ”painopistealue” korvaamista esim. ilmaisuilla ”tärkeä tehtävä”, ”keskeinen tehtävä”, ”tärkeä tavoite” tai ”keskeinen tavoite”.

Väärin: Toimintamme painopistealue on elämystapahtumien

järjestämisessä.

Oikein: Toimintamme keskeinen tehtävä on elämystapahtumien järjestämisessä.

3. Lähde [1] suosittelee sanan ”pääsääntöisesti” korvaamista esim. sanoilla ”enimmäkseen” tai ”pääosin”.

Väärin: Yhtyeen keikoilla käy pääsääntöisesti nuorta yleisöä.

Oikein: Yhtyeen keikoilla käy enimmäkseen nuorta yleisöä.

4. Verbi ”pistaa” tarkoittaa ”jonkin terävän esineen työntämistä, painamista tai iskemistä johonkin, jotakin vasten tai jonkin läpi” [2]. Sitä ei tule käyttää yleisesti verbien ”panna” ja ”asettaa” korvikkeena!

Väärin: Pistin juuston takaisin jääkaappiin.

Oikein: Panin juuston takaisin jääkaappiin.

Oikein: Hyttynen pisti käteen. [2]

Oikein: Keppi oli pistetty maahan. [2]

Oikein: Pistin langan neulansilmään. [2]

Kuvaannollisesti käytettynä ajatus on edelleen sama, vaikka konkreettisesti ei mitään terävää esinettä työnnetä, paineta tai isketä.

Oikein: Lonkassa tuntui pistävä kipu. [2]

Oikein: Huoneessa oli pistävä haju. [2]

Oikein: Ensimmäiseksi pistivät silmään räikeät värit. [2]

5. Verbille ”laittaa” annetaan lähteessä [3] seuraavat merkitykset: tehdä (uutta), valmistaa; kunnostaa, järjestää; lähettää, toimittaa. Sitä ei tule käyttää yleisesti verbien ”panna” ja ”asettaa” korvikkeena!

Väärin: Laitoin kirjan takaisin kirjahyllyyn.

Oikein: Asetin kirjan takaisin kirjahyllyyn.

Oikein: laittaa ruokaa [3]

Oikein: laittaa laulu [3]
Oikein: laittaa avioton lapsi [3]
Oikein: Laitapa nyt asiasi tolalleen. [3]
Oikein: Laitatin kengät kuntoon. [3]
Oikein: Laita lapsi asialle. [3]

6. Verbi ”huomioida” tarkoittaa tarkkailemista, havaintojen tekemistä, tutkailua. Sitä käytetään usein virheellisesti korvikkeena verbille ”ottaa huomioon”.

Oikein: Valmentaja huomioi pelaajia intensiivisesti koko ottelun ajan. [1]

Väärin: Ajoaikaa arvioitaessa on syytä huomioida ruuhka-aika. [1]

Oikein: Ajoaikaa arvioitaessa on syytä ottaa huomioon ruuhka-aika. [1]

Väärin: Oppilaita valittaessa huomioidaan myös työkokemus. [2]

Oikein: Oppilaita valittaessa otetaan huomioon myös työkokemus. [2]

7. Lähde [2] varoittaa sanan ”sisään” epäsuomalaisesta käytöstä.

Väärin: Oppilaita otetaan sisään. [2]

Oikein: Oppilaita otetaan kouluun/opiskelemaan/kurssille. [2]

Väärin: pysäköintipaikalle ajetaan sisään [2]

Oikein: pysäköintipaikalle ajetaan [2]

Väärin: sisäänajotie [2]

Oikein: tulotie [2]

Väärin: sisäänkirjoitus [2]

Oikein: kirjoittautuminen [2]

Väärin: jättää hakemus sisään [3]

Oikein: jättää hakemus [3]

8. Verbiä ”suorittaa” käytetään tutkintojen ja muiden selkeästi määriteltujen suoritusten yhteydessä. Sitä käytetään usein virheellisesti väärissä yhteyksissä.

Oikein: Serkkuni suoritti BA-tutkinnon englantilaisessa yliopistossa. [1]

Väärin: Äidilleni suoritettiin monenlaisia laboratoriotutkimuksia. [1]

Oikein: Äidilleni tehtiin monenlaisia laboratoriotutkimuksia. [1]

Väärin: Milla suoritti kaikki hänelle annetut tehtävät hyvin. [1]

Oikein: Milla hoiti kaikki hänelle annetut tehtävät hyvin. [1]

9. Lähde [1] suosittelee verbin ”panostaa” korvaamista esim. ilmaisuilla ”pitää tärkeänä”, ”käyttää voimia” tai ”käyttää varoja”. Kuitenkin esim. lähde [2] antaa verbille merkityksen ”keskittää runsaasti varoja, työvoimaa yms. johonkin kohteeseen” ilman huomautuksia siitä, että verbiä tulisi välttää. Myöskään lähde [3] ei kehota ko. verbin välttämiseen.

Esimerkki: Pitkälle näkevä kansa panostaa koulutukseen. [1]

Lähde [1] antaa edellisen lauseen esimerkkinä verbin ”panostaa” virheellisestä käytöstä. Kuitenkin ko. lauseessa verbiä käytetään siinä merkityksessä, kuin lähde [2] sille antaa. Tilannetta voidaan pitää ristiriitaisena.

10. Verbille ”kokea” annetaan lähteessä [2] seuraavat merkitykset: joutua elämään tai kestäämään jotakin, saada jokin elämys; perehtyä. Verbiä käytetään usein väärissä yhteyksissä.

Esimerkki: Avioerossa molemmat osapuolet kokevat taloudellisen kurjistumisen. [1]

Mikäli edellä olevalla lauseella tarkoitetaan sitä, että avioero yksinkertaisesti saattaa johtaa talouden heikkenemiseen, on lause parempi muotoilla seuraavan esimerkin mukaisesti.

Esimerkki: Avioerossa molemmat osapuolet kurjistuvat talou-

dellisesti. [1]

Mikäli lauseella taas haetaan sitä, että avioeron jälkeinen talouden heikkeneminen johtaisi esim. ahdistukseen, voisi lauseen muotoilla esimerkiksi seuraavalla tavalla.

Esimerkki: Avioeron jälkeen koetaan usein ahdistusta talouden heikkenemisen vuoksi.

Verbiä ”kokea” käytetään usein virheellisesti myös silloin, kun kysymys on mielipiteen ilmaisemisesta.

Väärin: Minä koen sen parhaana menetelmänä. [3]

Oikein: Minä pidän sitä parhaana menetelmänä. [3]

Seuraavassa on esimerkkejä verbin ”kokea” oikeasta käytöstä.

Oikein: kokea menetys [2]

Oikein: kokea yllätys [2]

Oikein: kokea kovia [2]

Oikein: kokea jokin keino hyväksi [2]

Katso myös ”Sanojen taivutus: nominit”, kohta 2.

3.5 Ongelmia virkkeissä

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Toisiinsa läheisesti liittyvät lauseen osat kannattaa pitää lähellä toisiaan.

Väärin: En ollut siihen tilanteeseen valmistautunut.

Oikein: En ollut valmistautunut siihen tilanteeseen.

Edellisessä esimerkissä ”valmistautunut” kuuluu selkeästi osakokonaisuuteen ”en ollut valmistautunut”.

Väärin: Hän tunsi olevansa huonompi kuin ystävänsä pitämään puoliaan.

Oikein: Hän tunsi olevansa ystävänsä huonompi pitämään puoliaan.

Edellisessä esimerkissä ”huonompi pitämään puoliaan” on osakokonaisuus, joka kannattaa pitää koossa.

2. Lauseet kannattaa aina yrittää pitää kokonaisina.

Väärin: Törmäsin naapuriini, joka kertoi täyttävänsä 50 vuotta ensi maanantaina, tänään lenkkipolulla.

Oikein: Törmäsin tänään lenkkipolulla naapuriini, joka kertoi täyttävänsä 50 vuotta ensi maanantaina.

Väärin: Mustikoiden, joita tänä vuonna näyttää tulevan runsaasti, käyttöä pitäisi lisätä. [1]

Oikein: Mustikoiden käyttöä pitäisi lisätä. Tänä vuonna niitä näyttää(kin) tulevan runsaasti. [1]

3. Rinnasteisissa lauseissa yhteisen osan voi jättää toistamatta vain silloin, jos se on samassa muodossa ja samana lauseenjäsenenä.

Väärin: Hän muutti kuntaan, joka sijaitsi maan itäosassa ja väkiluku oli 2 455.

Oikein: Hän muutti kuntaan, joka sijaitsi maan itäosassa ja jonka väkiluku oli 2 455.

Edellisessä esimerkissä kahdesta rinnasteisesta sivulauseesta jälkimmäinen alkaa eri relatiivipronominilla kuin ensimmäinen, joten jälkimmäistä pronominia ei saa jättää näyttämättä.

4. Rinnastettavat ilmaukset kannattaa muotoilla samanlaisiksi, jotta virke tasapainottuu ja sen hahmottaminen olisi helpompaa.

Väärin: Hän halusi olutta ja katsella televisiota.

Oikein: Hän halusi juoda olutta ja katsella televisiota.

Väärin: Kirjailija kertoi omista kouluajoistaan ja miten kulman kundit viettivät kesää. [1]

Oikein: Kirjailija kertoi omista kouluajoistaan ja kulman kundi-en kesänvietosta. [1]

Väärin: Hän huvitteli kuljeksien kaupungilla pitkin iltaa ja istuskelemalla katukahviloissa. [1]

Oikein: Hän huvitteli kuljeksien kaupungilla pitkin iltaa ja istuskellen katukahviloissa. [1]

Väärin: Kirja tarjoaa ohjeita jokaiselle, joka haluaa tehoa teks-

teihinsä ja entistä laajemman lukijakunnan. [1]

Oikein: Kirja tarjoaa ohjeita jokaiselle, joka haluaa kirjoittaa entistä tehokkaampia tekstejä ja saavuttaa entistä laajemman lukijakunnan. [1]

Viimeisin esimerkki on mielestäni tosin tulkinnanvarainen. Onko rivien välistä luettavissa se, että verbiin ”haluta” pitäisi aina liittää nimenomaan jokin verbi ja esim. ilmaus ”haluta valtaa” olisi virheellinen?

4 Asiakielen säännöt

4.1 Yleis- ja erisnimet

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Erisnimiä ovat mm. taideteosten, rakennusten, kirjojen, lehtien, ohjelmien, yhdistysten, yritysten ja seurojen nimet.

Esimerkki: Kävelin Eduskuntatalon vierestä.

2. Kirjoitettaessa kaksiosaisia lehtien, yhdistysten, yritysten yms. nimiä, käytetään toisen osan alkukirjaimena isoa tai pientä kirjainta sen mukaan, miten lehti, yhdistys, yritys yms. itse suosittelee.

Esimerkki: Luin Kansan Uutisia.

Esimerkki: Pihalle saapui Punaisen Ristin auto.

Esimerkki: Voiton vei Turun Palloseura.

Esimerkki: Kuulutko Opettajien Ammattijärjestöön?

Esimerkki: Suomi kuuluu Euroopan unioniin.

Esimerkki: Hän kuului Suomen työnantajain keskusliittoon.

3. Yleisnimiä ovat mm. julkiset hallintoelimet ja virastot, aikajaksojen ja -kausien sekä juhlapäivien nimet ja sodat.

Esimerkki: Laki tuli eduskunnan kolmanteen käsittelyyn.

Esimerkki: Olin mukana Turun kirkolliskokouksessa.

Esimerkki: Hän pyrkii ympäristöministeriöön.

Esimerkki: Kirja sijoittui keskiajalle.

Esimerkki: Ohjelma kertoi toisesta maailmansodasta.

4. Mikäli paikannimenä on yhdyssana, jonka perusosa on yleisnimi ja määriteosa yksisanainen erisnimi, nimi kirjoitetaan ilman väli-
viivaa.

Esimerkki: Suomenlinna

Esimerkki: Porvoonjoki

Esimerkki: Uralvuoristo

Esimerkki: Bahamasaaret

Esimerkki: Baikaljärvi

Ilmeisesti määriteosan ei tarvitse olla edes erisnimi, kuten alla olevat esimerkit osoittavat. Riittää, että se on yksisanainen.

Esimerkki: Kuollutmeri

Esimerkki: Tyynimeri

5. Kun paikannimen perusosa ja/tai määriteosa on yhdyssana tai moniosainen sanaliitto, kirjoitetaan määriteosa ja perusosa erilleen. Tässä tapauksessa perusosa kirjoitetaan aina pienellä kirjaimella, ellei perusosa itse ole nimenomaan erisnimi.

Esimerkki: Tyyni valtameri (= Tyynimeri)

Esimerkki: Kuolan niemimaa

Esimerkki: Pohjoinen jäämeri

Esimerkki: Itä-Intian saaristo

Esimerkki: Keski-Suomen lääni

Esimerkki: Urho Kekkosen katu

Esimerkki: Vanha Porvoontie

Esimerkki: Iso Suolajärvi

6. Yhdyssanapaikannimissä myös maantieteellistä osaa ilmaiseva määrite kirjoitetaan isolla. Sen sijaan muunlaisissa yhdyssanoissa, joissa perusosa on erisnimi mutta määriteosa ei ole, kirjoitetaan määriteosa pienellä.

Esimerkki: Etelä-Afrikka

Esimerkki: Keski-Eurooppa

Esimerkki: neuvosto-Venäjä (kirjoitetaan melkein poikkeuksetta väärin!)

Esimerkki: juntti-Suomi

Esimerkki: vuokra-Mazda

4.2 Yhdyssanat

Lähteet:

[1] Hellevi Arjava: Neuvokas (1986)

[2] Rauni Vornanen: Nykysuomen oikeinkirjoitussanakirja (1982)

[3] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Yhdyssanan alkuosaa kutsutaan määriteosaksi ja loppuosaa perusosaksi. Yhdyssanat taipuvat useimmiten vain perusosastaan, mutta poikkeuksena on useat adjektiivialkuiset yhdyssanat sekä yhdyssanapaikannimet, jotka taipuvat molemmista osistaan.

sanaluokka: sanaluokkiin [3]

likasankojournalismi: likasankojournalismia [3]

isoisä: isoisälle [3]

pikkutyttö: pikkutytön [3]

täysikuu: täydenkuun [3]

omatunto: omassatunnossa [3]

Uusikaupunki: Uuteenkaupunkiin [3]
Iso-Britannia: Isossa-Britanniassa [3] (kirjoitetaan usein väärin!)

2. Monet sanat voidaan kirjoittaa joko erikseen tai yhteen tilanteen mukaan. Voidaan puhua ”housunnapeista” ja ”paidannapeista” [1], mutta jos määriteosalla onkin jokin ylimääräinen tarkennus, ei voida enää käyttää yhdyssanaa: ”tämän housun nappi”, ”vaalean paidan nappi”. Ongelmatilanteessa voi yrittää kuunnella sanojen painoa: tuleeko paino luonnollisesti molemmille sanoille vai vain ensimmäiselle? Alla on vielä toinen esimerkki samasta tilanteesta.

historiantutkija [3]

Kreikan historian tutkija

3. Adjektiivit (varsinkin -inen-loppuiset), joiden määriteosa on adjektiivivi, pronomini tai lukusana, kirjoitetaan yhteen [1].

ainoalaatuinen [1]

vanhanaikainen [1]

jokapäiväinen [1]

moninkertainen [1]

viisivuotias [1]

satakertainen [1]

samankokoinen [2]

kaksikymmenvuotinen (= 20-vuotinen) [3]

Kaikki tämäntyyppiset sanaliitot eivät kuitenkaan vielä ole vakiintuneet yhdyssanoiksi:

mitättömän näköinen [3]

Mikäli sanaliitto koostuu verbin nominaalimuodosta ja -inen-loppuisesta adjektiivista, kirjoitetaan se ilmeisesti useimmiten erilleen, kuitenkin vakiintuneet yhteen. Tapausta ei käsitellä varsinaisesti lähteessä [3], joten tässä on kyse omasta päättelystäni esimerkkien perusteella.

uhkaavan oloinen [3]
pelottavan tuntuinen [3]
seuraaventyypinen [3]

4. Adjektiivit (varsinkin -inen-loppuiset), joiden määriteosa on substantiivi, kirjoitetaan erikseen [1].

kuution muotoinen [1]
sodan aikainen [1]
hallitsijan vertainen [1]
puupennin arvoinen [3]
Kaisan kaltainen [3]

Kuitenkin sellaiset adjektiivit (varsinkin -inen-loppuiset), joiden määriteosa on substantiivi ja merkitys on kuvaannollinen tai vakiintunut, kirjoitetaan yhteen [1].

kansainvälinen [1]
ajankohtainen [1]

5. Vakiintuneet tekijän- ja teonnimet kirjoitetaan yhteen [1].

autonkuljettaja [1]
kielentutkija [1]
maaltapako [1]
viraltapano [1]
olemassaolo [2]
yksinolo [2]
oikeinkirjoitus [2]
maihinnousu [3]
tuuleenkylväjä [3]
ruoanlaitto [3]
avunhuuto[3]
siveltimenveto [3]
liikkeellelähtö [3]

Kuitenkin sellaiset tekijän- ja teonnimet, joiden yhdiste on sa-

tunnainen (esimerkiksi määriteosalla on jokin rajoittava määrite), kirjoitetaan erikseen. Katso myös kohtaa 1.

tämän auton kuljettaja [1]

suomen kielen tutkija [1]

6. Taipumattomat adjektiivit (viime, ensi, aika, eri, melko, pikku, tosi, aimo, kelpo) sekä pronominit (joka, koko) kirjoitetaan erikseen, kun ne määrittävät substantiivia [1].

viime vuonna [1]

eri tavalla [1]

aika lailla [1]

ensi kerralla [1]

joka kuussa [1]

koko päivän [1]

ensi suudelma [3] (kirjoitetaan aika usein väärin!)

Jotkut uudet käsitteet muodostavat poikkeuksia em. sääntöön [1].

ensi-ilta [1]

tositarina [1]

Huomaa kuitenkin, että taipumattomat adjektiivit (viime, ensi, aika, eri, melko, pikku, tosi, aimo, kelpo) sekä pronominit (joka, koko) kirjoitetaan kohdan 2 mukaisesti yhteen, kun ne määrittävät adjektiivia.

viimevuotinen [1]

erilainen [1]

aikamoinen [1]

ensikertalainen [1]

jokakuukautinen [1]

kokopäiväinen [1]

7. Verbien partisiipit kirjoitetaan erikseen, jos kantaverbi kirjoitetaan erikseen [1].

edellä mainittu [1]
rauhaa rakastava [1]
esiin tullut [1]
lukuun ottamatta [2]
alla oleva [2]
yllä oleva [2]
näin ollen [3]
laajasti ottaen [3]
läsnä oleva [3]
pilalle hemmoteltu [3]
laajalle levinnyt [3]
veret seisauttava [3]

Kannattaa huomata, että esim. verbeistä johdettuja substantiiveja ei tämä sääntö enää koske, vaan esim. vakiintuneet teonnimet kirjoitetaan yhteen, vaikka kantaverbi kirjoitettaisiin erikseen (katso kohta 4).

nousta maihin > maihinnousu

laittaa ruokaa > ruoanlaitto

Sellaiset verbien partisiipit, joiden merkitys on kuvaannollinen, kirjoitetaan yhteen, vaikka kantaverbi kirjoitettaisiin erikseen [1].

Lähde [3] puhuu abstrahoituneista ja erikoistuneista tapauksista.

kovaksikeitetty [1] luonne (mutta kovaksi keitetty muna)

silmiinpistävä [1] ulkonäkö (mutta silmiin pistävä roska)

läpätunkeva [3]

vastaansanomaton [3]

poispilattu [3]

naisiinmenevä [3]

henkeäsalpaava [3]

8. Verbien partisiipit kirjoitetaan yhteen, jos kantaverbi kirjoitetaan yhteen [1]. Tämä koskee myös ilmeisesti verbeistä johdettuja sanoja, ainakin lähteen [3] esimerkkien perusteella.

ristiinnaulittu [1]
vastaanottanut [1]
pikakirjoitus [3]
allekirjoitus [3]
ruiskumaalaus [3]
iskukuumennus [3]
tehosekoitin [3]
irtisanominen [3]
jälkiäänitys [3]
vastaanotto [3]

9. Nominien (substantiivit, adjektiivit, pronominit ja lukusanat) ja partikkelien (taipumattomat apusanat) sekä partikkelien ja partikkelien yhdistelmät kirjoitetaan erikseen [1].

sen tähden [1]
sitä paitsi [1]
ennen kuin [1]
niin kuin [1]
sen jälkeen kun [1]
jonkin verran [1]
kerta kaikkiaan [1]
perin pohjin [1]
ikään kuin [2]
saman tien [2]
alun perin [2]

Sana ”päin” kirjoitetaan yhteen partikkelin kanssa mutta erikseen nominin kanssa [1].

rantaan päin [1]
häneen päin [1]
parhain päin [1]
poispäin [1]
eteenpäin [1]

ja niin edespäin [1]
jälkeenpäin [2]
päinvastoin [2]

4.3 Vierassanat

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Jos sanasta on käytössä sekä vieraskielisempi että suomalais-tuneempi versio, on aina suositeltavaa käyttää suomalaistuneempaa versiota.

Esimerkki: Hän sai kirjoistaan hyvin rojalteja.

Esimerkki: Nainen söi nugaata.

Esimerkki: Yritykset käyttävät paljon liisausta.

2. Jos vierasperäinen sana kirjoitetaan lyhyellä konsonantilla, se myös lausutaan niin. Tämä sääntö ei koske niitä vierasperäisiä nimiä, jotka kirjoitetaan samalla tavalla kuin lähtökielellä. Myös ns. sitaattilainat eli sanat, jotka vielä kirjoitetaan lähtökielen asussa, lausutaan vieraan kielen mukaisesti (esim. sana ”know how”). Kannattaa huomata, että esim. sana ”Baltia” on suomalaistunut vierasperäinen nimi, joten em. lausuntasääntö koskee myös sitä.

Esimerkki: Poimin kantarelleja. (lausutaan ”kantarelleja”)
Esimerkki: Menin ortopedille. (lausutaan ”ortopedille”)
Esimerkki: Hän oli varsin temperamenttinen. (lausutaan ”temperamenttinen”)
Esimerkki: Vierailin Baltian maissa. (lausutaan ”Baltian”)
Kuitenkin sellaiset vierasperäiset sanat, jotka kirjoitetaan kahdella konsonantilla, lausutaan myös tietenkin kahdella konsonantilla.
Esimerkki: Hän oli kulttuurin ystävä.
Esimerkki: Tilaisuudessa oli tarjolla samppanjaa.
Esimerkki: Pidätkö oopperasta?

3. Ne vierasperäiset sanat, joiden ensimmäinen vokaali lausutaan ruotsin vastaavissa sanoissa pitkäksi, kirjoitetaan yleensä suomen kielessä pitkäksi.

Esimerkkejä: liila, leegio, koominen, traaginen, lyyrinen, miiminen, miimikko, graafinen, graafikko
Poikkeuksia: bonus, status, virus, laser, natrium

4. Ne vierasperäiset sanat, joiden toiseksi viimeinen vokaali lausutaan ruotsin vastaavissa sanoissa pitkäksi, kirjoitetaan yleensä suomen kielessä pitkäksi.

Esimerkkejä: kritiikki, kriteeri, totalitaarinen, mentaliteetti, humanitaarinen, identiteetti, illegaali, bibliofiili, banaali, globaali

Poikkeuksia: sikari, kolera, kaneli, kameli, evankelinen

Lyhyttä vokaalia lopussa käytetään kuitenkin aina seuraavissa tapauksissa:

a. Mikäli sanan viimeinen tavu alkaa vierasperäisellä konsonantilla (b, d, g, f).

Esimerkkejä: barrikadi, filosofi, teologi, torpedo, elegia

b. Mikäli sanan lopussa on -oli, -omi, -ori, -ovi tai -oni.

Esimerkkejä: symboli, ekonomi, retorinen, alkovi, makaroni

c. Mikäli sana päättyy -io-loppuun ja sitä edeltävään i-vokaaliin päättyvään tavuun.

Esimerkkejä: televisio, prepositio, traditio, oppositio

d. Mikäli sana on -ia-loppuinen.

Esimerkkejä: Kaukasia, Armenia, akasia, aralia, teknologia

5. Jos sitaattilaina päättyy äännettäessä vokaaliin ja kirjoitettaessa konsonanttiin, päätte liitetään sanaan heittomerkillä. Sama koskee vierasperäisiä nimiä, jotka vielä lausutaan lähtökielen mukaisesti.

Esimerkki: Nokian menestymiseen on tarvittu know how'ta.

Esimerkki: Show'hun oli satsattu valtavasti.

Esimerkki: Oletko lukenut Camus'n teoksia?

Esimerkki: Matkamme suuntautui Glasgow'hun.

4.4 Lyhenteet

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

1. Tietyt sanat on totuttu lyhentämään sanan keskeltä. Aiemmin pois jätetyn sanan osan tilalle merkittiin yleensä kaksoispiste (esim. H:ki) mutta nykyisin sen voi jättää pois.

Esimerkkejä: tmi, Tre, Hki, nro

Huomaa kuitenkin, että jos sana ”numero” lyhennetään lyhyempää muotoa käyttäen, tarvitaan kaksoispistettä (n:o), jotta sana ei sekaannu partikkeliin ”no”.

2. Sellaiset järjestöjen lyhenteet, jotka voidaan lukiessa lausua, kuten kirjoitetaan, voidaan kirjoittaa sanana myös siten, että vain alkukirjain on iso.

Esimerkki: UNICEF, Unicef

Esimerkki: NATO, Nato

Esimerkki: UNESCO, Unesco

3. Jos lyhennetyin sanan viimeinen kirjain on mukana lyhenteessä, päätte liitetään suoraan lyhenteeseen.

Esimerkkejä: Treelta, Hkiin, tstossa

Joissakin lyhenteissä taivutuspäätte on jo mukana.

Esimerkkejä: pnä (päivänä), psta (puolesta)

4. Jos lyhenne luetaan sanana, päätte liitetään suoraan siihen.

Esimerkkejä: Unicefiltä, Natossa, SAFAn (SAFA = Suomen Arkkitehtiliitto—Finlands Arkitektförbund)

Edellä olevista esimerkeistä viimeisin (esimerkit otettu lähteestä [1]) antaa ymmärtää, että myös sellaiset muodot kuin ”UNICEFiltä” ja ”NATOssa” ovat täysin hyväksyttäviä, vaikka tietenkin sanat ovat kirjoitetussa tekstissä paremman näköisiä, kun vain alkukirjain on iso.

5. Muissa kuin kohdan 3 ja 4 tapauksissa päätte lisätään lyhenteeseen kaksoispisteellä. Päätte valitaan sen mukaan, miten lyhenne tai merkki luetaan sanana.

Esimerkki: Tehoa nostettiin 130 W:iin. (luetaan ”wattiin”)

Esimerkki: Lämpötila nousi 28 °:seen. (luetaan ”asteeseen”)

Mikäli lyhenne voidaan lukea sekä kirjaimina että kirjaimista avattuna sanana, valitaan päätte sen mukaan, miten teksti halutaan luettavan.

Esimerkki: Sato nousi 158 kg:hen. (luetaan ”koo-gee-hen”)

Esimerkki: Sato nousi 158 kg:aan. (luetaan ”kilogrammaan”)

Esimerkki: Oy:hyn kuului 5 osakasta. (luetaan ”oo-yy-hyn”)

Esimerkki: Oy:öön kuului 5 osakasta. (luetaan ”osakeyhtiöön”)

HUOM! Edellä olen itse päätellyt, että ”kg:hen” on myös hyväksyttävä muoto. Lähteessä [1] ei vastaavaa esimerkkiä ole.

Mikäli kirjaimina ja sanoina luettuna tulee sama päätte, voidaan teksti lukea kahdella eri tavalla.

Esimerkki: Aloite esitettiin KOK:lle. (luetaan ”koo-oo-koolle”)

tai ”kansainväliselle olympiakomitealle”)

Taivutus päätettä ei kuitenkaan tarvitse merkitä näkyviin seuraavissa tapauksissa:

a. Mikäli taivutus pääte ilmenee lyhennettä seuraavasta sanasta.

Esimerkki: Ostin 3 ha metsää. (= kolme hehtaaria metsää)

Entäpä jos peräkkäin tulee esim. taivutusmuodossa oleva luku, lyhenne ja sana? Lähde [1] ei käsittele asiaa, mutta luullakseni tilanne tulee tulkita niin, että luvun pääte pitää selvittää sitä seuraavasta lyhenteestä, joten tässä tapauksessa lyhenteeseen tulee merkitä pääte.

Väärin: Sain 158 kg saaliin.

Oikein: Sain 158 kg:n saaliin.

b. Mikäli vain mittayksikkö on partitiivissa.

Esimerkki: Päivän korkein lämpötila oli 2 °. (= kaksi astetta)

Jos myös luku on partitiivissa, pääte kuitenkin merkitään.

Esimerkki: Lämpötila hipoi 2 °:ta. (= kahta astetta)

4.5 Numeroilmaukset

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Kielitoimiston web-sivut 7.10.2002

1. Pienehköt luvut sekä tasaluvut kuten ”sata”, ”tuhat”, ja ”miljoona” kirjoitetaan tekstissä sanana. Kuitenkin mittayksiköiden yhteydessä ja silloin, kun halutaan tähdentää luvun eksaktiutta, käytetään numeroita.

Esimerkki: Vaellusporukassa oli viisi ihmistä.

Esimerkki: Hän osti 5 kg:n lisäpainon.

Esimerkki: Messuilla oli 100 näytteilleasettajaa.

2. Tuhatta suuremmat luvut jaksotetaan välilyönnillä lopusta päin kolmen luvun jaksoihin (myös desimaaliosa jaksotetaan). Jos kyse on kuitenkin vuosiluvusta, sarjanumerosta tai muusta määrämuo-
toisesta koodista, ei jaksotusta tehdä.

Esimerkki: Tehtävän oikea vastaus on 5 634 778,85 367.

Lähteessä [1] on pilkun ja desimaaliosan väliin jätetty yksi tyhjä välilyönti, vaikka en edellä olevassa esimerkissä ole tyhjää väliä käyttänyt. Mikä mahtanee olla virallinen käytäntö?

Esimerkki: Pyörä oli valmistettu v. 2001, ja sen sarjanumero oli 553678.

3. Aikayksiköissä tunnit, minuutit ja sekunnit erotetaan pisteillä mutta sekunnin osissa käytetään pilkkua.

Esimerkki: Rosa Mota voitti maratonin ajalla 2.23.25,2.

4. Jos sijamuoto ilmenee numeraalia seuraavasta sanasta, ei taivutus päätettä tarvitse liittää numeraaliin. Muuten taivutuspäätte tarvitaan.

Esimerkki: Minnan kuume nousi 39,5 asteeseen.

Esimerkki: Kokous keskeytettiin 4. pykälän tultua käsitellyksi.

Esimerkki: Minnan kuume nousi illalla 39,5:een.

Esimerkki: Hän sijoittui 4:nneksi.

Roomalaisten lukujen kohdalla tulee huomata, että luku on itsessään jo järjestysluku, joten järjestysluvun tunnusta ei tarvita

Esimerkki: Hän menee pian 4. luokalle.

Esimerkki: Hän menee pian 4:nnelle.

Esimerkki: Hän menee pian IV luokalle.

Esimerkki: Hän menee pian IV:lle.

5. Lähde [1] hyväksyy suurten järjestyslukujen lukemisen siten, että järjestysluvun tunnus ja sijapäätte liitetään vain viimeiseen lukuyksikköön.

Esimerkki: ”Hän sijoittui Tukholman maratonilla seitsemänneksisadanneksiviidenneksikymmenenneksikolmanneksi.”

Esimerkki: ”Hän sijoittui Tukholman maratonilla seitsemänsataaviisikymmentäkolmanneksi.”

6. Ajatusviivalla ilmaistaan lukujen välillä olevaa aikaa, matkaa tms. [1]. Aikaisemmasta käytännöstä poiketen nykyään ei suositella enää tyhjiä välilyöntejä ajatusviivan vasemmalle ja oikealle puolelle, mikäli tekstissä on mahdollista käyttää pitkää ajatusviivaa [2]. Tyhjää väliä kuitenkin käytetään, mikäli tekstissä joudutaan käyttämään yhdysmerkkiä ajatusviivan sijasta [2].

Esimerkki: Hän joutui olemaan sairaalassa 15.—23.5. (luetaan ”viidennestätoista kahdenteenkymmenenteenkolmanteen toukokuuta”)

Esimerkki: Kokous kesti klo 10—15.30. (luetaan ”kymmenestä viiteentoista kolmeenkymmeneen”)

Esimerkki: Liiton jäsenmäärä on 2 700—2 800. (luetaan ”kahdentuhannenseitsemäsadan ja kahdentuhannenkahdeksansadan välillä”)

Huomaa kuitenkin, että väliä osoittavan ajatusviivan lisäksi ei tule käyttää toista välin ilmausta, esim. sanaa ”välillä” tai taivutus-

Väärin: Kurkun hinta vaihtelee 9:stä—14 mk:aan.

Oikein: Kurkun hinta vaihtelee 9:stä 14 mk:aan.

Väärin: Kurkun hinta vaihtelee 9—14 mk:n välillä.

Oikein: Kurkun hinta vaihtelee 9 ja 14 mk:n välillä.

4.6 Yhdysmerkki

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Kielitoimiston web-sivut 20.3.2003

1. Yhdysmerkkiä käytetään samanarvoisten yhdyssanan osien välissä.

Esimerkki: suomalais-ugrilainen kieli [1]

Esimerkki: liha-makaronilaatikko [1]

Esimerkki: rikos-vankilakierre [1]

2. Yhdysmerkkiä käytetään, mikäli yhdyssanan jompikumpi osa on lyhenne. HUOM! Tämä koskee myös tilannetta, jossa lyhenne on tullut yleisnimestä eikä erisnimestä.

Esimerkki: EU-jäsenyys

Esimerkki: luki-häiriö [1]

Esimerkki: ay-liike [1]

3. Yhdysmerkkiä käytetään, mikäli yhdyssanan jompikumpi osa on sitaattilaina.

Esimerkki: live-äänitys [1]

Esimerkki: doping-kohu

Esimerkki: top ten -lista

Esimerkki: rock-musiikki

Esimerkki: internet-sivut

4. Yhdysmerkkiä käytetään, mikäli yhdyssanan jompikumpi osa on erisnimi. Mikäli erisnimi on yhdyssanan jälkimmäinen osa (perusosa) mutta koko yhdyssana ei ole erisnimi, ei yhdyssanaa kirjoiteta isolla kirjaimella.

Esimerkki: Länsi-Lappi [1]

Esimerkki: juntti-Suomi [1]

Esimerkki: juppi-BMW [1]

Esimerkki: neuvosto-Venäjä [1]

5. Yhdysmerkkiä voidaan käyttää tilapäisluontoisissa, monisanaisissa käsitteissä.

Esimerkki: musta tuntuu -metodi [1]

Esimerkki: cum laude -kuulustelu [2]

Esimerkki: New Yorkin -matka [2]

Esimerkki: avaimet käteen -toimitus [2]

HUOM! Sääntöä sovelletaan myös silloin, kun loppuosa on sanaliitto [2].

Esimerkki: nyky- New York [2]

6. Yhdysmerkkiä käytetään silloin, kun kaksi erilaista kielenainesta halutaan erottaa toisistaan. Jos sanan alkuosa on ei, käytetään myös selvyuden vuoksi yhdysmerkkiä.

Esimerkki: laulaa-verbi [2]

Esimerkki: ei-toivottu [2]

4.7 Ajatusviiva

Ensin hieman teknisestä puolesta. Kielitoimiston sivuilta löytyy seuraava kommentti: ”Ajatusviivan voi korvata yhdysmerkillä kirjoituskoneella kirjoitettaessa. Tällöin yhdysmerkin molemmin puolin tulee välilyönti.” Tässä esityksessä on käytetty pitkää ajatusviivaa, ja esimerkit voi muuttaa käyttämään yhdysmerkkejä edellä olevan neuvon mukaisesti.

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Internetixin nettiopas asiakirjoittamiseen ja kielenhuoltoon 20.3.2003

[3] Kielitoimiston web-sivut 20.3.2003

1. Ajatusviivaa voidaan käyttää osoittamaan ajatuksen kesken jäämistä [1]. Kyseessä ei ole sellainen tilanne, jossa ajatus on todellisuudessa jatkunut mutta sitä ei haluta näyttää, vaan todellakin sellainen tilanne, jossa ajatus on jostakin syystä jätetty kesken.

HUOM! Ajatusviivan molemmille puolille tulee tyhjä väli [2].

Esimerkki: Hän olisi varmasti pätevä, mutta — . [1]

Esimerkki: Olisikohan se — ? [2]

Edellä olevaa lähteestä [1] otettua esimerkkiä on tosin muokattu sen verran, että lauseen perään on lisätty piste, jota alkuperäisestä esimerkistä ei löydy. Kun tällainen keskenjätto tehdään lauseen loppuun, voisi ajatella, että yksikin tyhjä väli riittäisi ja piste tulisi heti ajatusviivan perään. Lähteestä [2] otettu esimerkki kuitenkin antaa ymmärtää, että lauseen lopussakin käytetään tyhjää väliä molemmin puolin.

2. Ajatusviivaa voidaan käyttää osoittamaan kirjainten pois jättämistä. HUOM! Ei tyhjiä välejä.

Esimerkki: Hän sanoi: ”Kyllä näin on, p—le!”

3. Kahta ajatusviivaa voidaan käyttää osoittamaan lainauksesta pois jätettyä jaksoa. Näkisin, että tällä on käyttöä esimerkiksi tieteellisissä teksteissä, joissa halutaan lainata sanatarkasti toisesta julkaisusta otettua tekstiä mutta jättää turhia jaksoja pois. HUOM! Lähteen [1] ja [2] esimerkeistä voisi päätellä, että ajatusviivojen väliin ja ajatusviivojen oikealle ja vasemmalle puolelle tulee tyhjä väli. Mikäli poisjätto tulee lauseen loppuun, ovat esimerkit ristiriitaisia: lähteen [1] esimerkeissä ei tällöin pääsääntöisesti käytetä tyhjää väliä oikeanpuoleisen ajatusviivan ja pisteen välissä, lähteen [2] esimerkissä tyhjää väliä käytetään.

Esimerkki (alkuperäinen teksti): Tutkimuksen maista Norjassa, Belgiassa, Tanskassa ja Italissa suhtauduttiin asiaan myönteisesti, Saksassa, Englannissa ja Espanjassa oltiin neutraaleja ja Suomessa, Ruotsissa ja Portugalissa asiaa pidettiin negatiivisena.

Esimerkki (lainauksen sisältävä teksti): Mielenkiintoista lisävalaistusta asiaan saatiin juuri julkaistusta koko Euroopan kattavasta tutkimuksesta, jonka loppuraportissa todetaan: ”Tutkimuksen

maista — — Suomessa, Ruotsissa ja Portugalissa asiaa pidettiin negatiivisena.”

Lähteet [1] ja [2] puhuvat kahdesta ajatusviivasta ainoastaan lainaukseen liittyvän poisjätön yhteydessä. Mielestäni kaunokirjallisisessa tekstissä voisi olla käyttöä myös toisenlaiselle poisjätölle. Esimerkiksi novellin ideana voi olla, että päähenkilö aina joutuaan erilaisiin tilanteisiin pohtii noita tilanteita loputtomiin asti. Lopussa, novellin huipennuksessa, on tapahtunut jotain yllättävää, ja sen vuoksi päähenkilö sortuu taas kerran tuskastuttavaan ja loputtomaan ajatteluun. Sen sijaan, että lopussa käytäisiin koko ajatteluprosessi läpi, voitaisiin siinä kuvata vain ajatteluprosessin alkua ja sitten lopettaa koko novelli — ikään kuin osoittamaan, että päähenkilö jatkaa mietiskelyään hamaan loppuun saakka. Tähän tilanteeseen kaksi ajatusviivaa tuntuu liian kankealta ja viralliselta. Mielestäni kolme pistettä sopii parhaiten kaunokirjallisessa tekstissä osoittamaan poisjättöä, vaikka mitään tällaista ei lähteissä [1], [2] tai [3] mainita.

4. Ajatusviivaa käytetään liittämään osapuolia, vastakohtia ja ääriarvoja toisiinsa. HUOM! Ei tyhjiä välejä.

Esimerkki: Suomi—Espanja seura ry. [1]

Esimerkki: Hakulisen—Karlssonin Nykysuomen lauseoppi [1]

Esimerkki: Tappara—HIFK-ottelu [1]

Esimerkki: tasapeli 2—2 [1]

Esimerkki: heinäkuun 15.—20. päivänä [1]

Esimerkki: 15—19-vuotiaat [2]

Esimerkki: 2—4 metrin pituinen [2]

Esimerkki: 10—12 euroa [3]

Esimerkki: vuosina 2000—2001 [3]

Esimerkki: Helsingin—Hämeenlinnan rata [3]

5. Ajatusviivaa käytetään kaunokirjallisessa tekstissä ns. repliikki-

viivana. Repliikkiviivan käytöstä ei käsittäkseni ole annettu yksityiskohtaisia ohjeita, mikä saattaa johtaa joihinkin tulkintaongelmiin. Alla oleva esimerkki selventänee tilannetta.

Esimerkki: — Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen, mies sanoi, sitten hän iski nyrkkinsä pöytään.

Tulkinta 1: Mies sanoi ensin: ”Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen.” Sitten mies jatkoi puhettaan: ”Sitten hän iski nyrkkinsä pöytään.”

Tulkinta 2: Mies sanoi ensin: ”Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen.” Sitten mies iski nyrkkinsä pöytään.

Ongelmasta pääsee mielestäni parhaiten eroon, jos käyttää myös pilkun jälkeen aina johdonmukaisesti repliikkiviivaa. Jos taas repliikkiviiva jätetään pilkun jälkeen pois, se tarkoittaisi tilannetta, jossa kyseessä ei ole enää repliikki.

Esimerkki: — Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen, mies sanoi, — sitten hän iski nyrkkinsä pöytään.

Edellä oleva esimerkki tulkitaan kohdan 1 mukaisesti.

Esimerkki: — Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen, mies sanoi, sitten hän iski nyrkkinsä pöytään.

Edellä oleva esimerkki tulkitaan kohdan 2 mukaisesti.

Seuraavassa on esitetty vaihtoehtoiset tavat esittää sama asia.

Esimerkki: — Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen, mies sanoi. — Sitten hän iski nyrkkinsä pöytään.

Edellä oleva esimerkki tulkitaan kohdan 1 mukaisesti.

Esimerkki: — Siinä hän istui kaiken tapahtuneen jälkeen, mies sanoi. Sitten hän iski nyrkkinsä pöytään.

Edellä oleva esimerkki tulkitaan kohdan 2 mukaisesti.

Ongelmia tuottaa myös tilanne, jossa pitemmän kappaleen lopussa on repliikki. Viedäänkö repliikki omalle rivilleen vai pidetäänkö se kiinni kappaleessa?

Vaihtoehto 1:

Päivä oli ollut pitkä ja raskas. Mies meni parvekkeelle ja katseli

ulos sysimustaan yöhön. Alhaalla kadulla käveli ihmisiä pienissä ryhmissä. Ovat varmaan tulleet elokuvista, mies ajatteli, ei täällä muuten tähän aikaan olisi tuollaista vilskettä. Kun ovat rauhallisen tuntuista ja hiljaisia, mies mielti, niin eivät voi olla ravintolastakaan tulossa. Mies kuuli selvästi, kun yksi pariskunta jutteli. Nainen sanoi: — Oli kyllä kerta kaikkiaan upea filmi, kerta kaikkiaan.

Vaihtoehto 2:

Päivä oli ollut pitkä ja raskas. Mies meni parvekkeelle ja katseli ulos sysimustaan yöhön. Alhaalla kadulla käveli ihmisiä pienissä ryhmissä. Ovat varmaan tulleet elokuvista, mies ajatteli, ei täällä muuten tähän aikaan olisi tuollaista vilskettä. Kun ovat rauhallisen tuntuista ja hiljaisia, mies mielti, niin eivät voi olla ravintolastakaan tulossa. Mies kuuli selvästi, kun yksi pariskunta jutteli. Nainen sanoi:

— Oli kyllä kerta kaikkiaan upea filmi, kerta kaikkiaan.

Kumpaakin vaihtoehtoa näkee käytettävän. Vaihtoehto 1 on kuitenkin mielestäni johdonmukaisempi, sillä jos kyseinen kappaleen lopettava repliikki olisi omana kappaleenaan yhdellä rivillä, niin siinä ei kuitenkaan käytettäisi rivinvaihtoa.

Mies kysyi: — Mitä pidit filikasta?

Nainen sanoi: — Oli kyllä kerta kaikkiaan upea filmi, kerta kaikkiaan.

Tuntuisi oudolta, että täsmälleen sama repliikki kirjoitettaisiin eri tavalla eri paikoissa sen mukaan, onko ko. repliikki osa lyhyempää kappaletta vai pidempää kappaletta. Miten määritellään, mikä on tarpeeksi pitkä kappale siihen, että repliikki viedään omalle rivilleen? Kirjoittamisen näkökulmasta on huomattavasti helpompaa omaksua yksi selkeä sääntö: kappaleen lopussa oleva repliikki kirjoitetaan yhteen ko. kappaleen kanssa. Sitä seuraavat uuden puhujan repliikit taas kirjoitetaan omille riveilleen, kuten esim. lähde [1] mainitsee. Jos haluaa pelata varman päälle, voi käyttää alla olevaa vaihtoehtoa, joka ei kuitenkaan mielestäni sovellu

kaikkiin tilanteisiin.

Vaihtoehto 3:

Päivä oli ollut pitkä ja raskas. Mies meni parvekkeelle ja katseli ulos sysimustaan yöhön. Alhaalla kadulla käveli ihmisiä pienissä ryhmissä. Ovat varmaan tulleet elokuvista, mies ajatteli, ei täällä muuten tähän aikaan olisi tuollaista vilskettä. Kun ovat rauhallisen tuntuista ja hiljaisia, mies mietti, niin eivät voi olla ravintolastakaan tulossa. Mies kuuli selvästi, kun yksi pariskunta jutteli.

Nainen sanoi: — Oli kyllä kerta kaikkiaan upea filmi, kerta kaikkiaan.

4.8 Pilkku ja piste

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Kielitoimiston web-sivut 20.3.2003

1. Kahden adjektiivin välissä käytetään pilkkua, mikäli ko. adjektiivit ajatellaan samanarvoisiksi. Mikäli adjektiivit määrittävät eri kokonaisuuksia, ei pilkkua käytetä.

Esimerkki: Hänen uusi tumma pikkutakkinsa näytti komealta.

Edellisessä esimerkissä voidaan ajatella, että henkilöllä on aiemmin ollut myös tumma pikkutakki ja nyt hän on ostanut uuden tumman pikkutakin. Adjektiivi ”uusi” määrittää siis kokonaisuutta ”tumma pikkutakki”.

Esimerkki: Hänen uusi, tumma pikkutakkinsa näytti komealta.

Edellisessä esimerkissä ”uusi” ja ”tumma” määrittävät molemmat sanaa ”pikkutakki”. Emme tiedä, onko henkilöllä aiemmin ollut myös pikkutakki vai onko tämä hänen ensimmäinen pikkutak-

kinsa.

2. Rinnasteiset päälauseet erotetaan pilkulla, ellei niillä ole yhteistä lauseenjäsentä.

Esimerkki: Lama vain syveni, konkurssit yleistyivät huimasti, ja henkinen apatia levisi yrityksistä yksityisiin kansalaisiin. [1]

Mikäli päälauseilla on yhteinen tekijä ja niitä yhdistää rinnastuskonjunktio, ei pilkkua tule.

Esimerkki: Koulutus alkaa yhdeksältä ja jatkuu iltaan saakka. [2]

Edellisessä esimerkissä ”koulutus” toimii yhteisenä tekijänä.

HUOM! Nykyisin myös ”mutta” ja ”vaan” luetaan rinnastuskonjunktioiksi. Rinnastuskonjunktioita ovat siis ”ja”, ”sekä”, ”sekä”—”että”, -”kä”, ”eli”, ”tai”, ”joko”—”tai”, ”vai”, ”mutta”, ”vaan” [2].

Esimerkki: Kevään tullessa monien mieli piristyy mutta toisaalta monet potevat kevätväsymystä.

Edellisessä esimerkissä ”kevään tullen” toimii yhteisenä tekijänä.

HUOM! Yksikön ja monikon 1. ja 2. persoonan ajatussubjekti toimii myös yhteisenä tekijänä, vaikka varsinaista subjektia ei näkyvillä olisi [2]. Myös passiivissa olevat lauseet tulkitaan yhteissubjektillisiksi [2].

Esimerkki: Käännyin vasempaan mutta pian palasin takaisin.

Esimerkki: Kokouksessa ei käsitelty sitä asiaa vaan se päätettiin siirtää seuraavaan kokoukseen.

3. Kun samanarvoisia lauseenosia yhdistetään konjunktioilla ”mutta” ja ”vaan”, jää pilkku yleensä pois [1]. Voinee siis ajatella, että ne toimivat näissä tapauksissa samalla tavalla, kuin muut rinnastuskonjunktiot toimivat erilaisissa luetteloissa. Tosin pilkkuakin voinee käyttää, mikäli haluaa, että lauseenosa toimii enemmän

erillisen lisän tavoin kuin luettelomaisesti.

Esimerkki: Esitys oli kaunis, vaikuttava mutta hieman liian pitkä.

Esimerkki: En ostanutkaan perinteistä TV:tä vaan laajakuv-TV:n.

4. Pilkkua ei merkitä likiarvoa ilmaiseviin sidosanattomiin rinnastuksiin [2].

Esimerkki: Paikalla oli viisi kuusi miestä. [2]

5. Mervi Murron näkemys lähteessä [1] on, että kolmea pistettä voi käyttää lähinnä kaunokirjallisessa tekstissä korostamaan lauseen ilmaiseman ajatuksen keskeneräisyyttä, arvoituksellisuutta tai salaperäistä sävyä. Ajan sellaista näkemystä, että kolmella pisteellä voisi osoittaa lauseen sävyä mutta keskeneräinen ajatus ilmaistaisiin ajatusviivalla (katso ”Ajatusviiva”, kohta 1).

Esimerkki: En tiedä, keitä teon takana oikein oli, jokin outo yhdistys... [1]

Esimerkki: Jos hän vain luopuisi pahasta tavastaan... [1]

Esimerkki: ”Älä vain väitä, että sinäkin...”, äiti puuskahti kauhuissaan. [1]

Korjaisin viimeisen esimerkin muotoon:

Esimerkki: ”Älä vain väitä, että sinäkin — ”, äiti puuskahti kauhuissaan.

Kolmea pistettä voisi mielestäni käyttää myös seuraavaan:

1. Kaunokirjallisessa tekstissä voisi lauseen lopussa tapahtuvan poisjätön ilmaista kolmella pisteellä (katso ”Ajatusviiva”, kohta 3).

2. Kolmea pistettä voisi käyttää kaunokirjallisessa tekstissä ilmaisemaan puheen seassa olevaa harkitsematonta taukoa. Periaatteessa ajatusviivaa voisi käyttää myös jonkinlaisena tauon merkkinä, mutta se antaa mielestäni vaikutelman harkitusta tauosta. Esimerkki valaisee tilannetta.

Esimerkki: ”Otan vielä sittenkin tuon salaattiannoksen lisäksi”, Matti sanoi. ”Aha, no se tekee sitten yhteensä ... seitsemän euroa”, myyjä sanoi.

Edellisessä esimerkissä kolme pistettä ilmaisee taukoa, joka myyjällä menee, kun hän laskee uuden kokonaishinnan. Idea tässä on se, että tauko on nimenomaan harkitsematon ja tekstissä kolmen pisteen vasemmalla ja oikealla puolella on tyhjä väli erotuksena tilanteeseen, jossa kolme pistettä päättää lauseen ja on kiinni lauseen viimeisessä sanassa. Mielestäni ajatusviiva ei sovi tällaiseen tilanteeseen. Ajatusviivaa voisi käyttää tauon merkinä seuraavanlaisessa tilanteessa.

Esimerkki: Hän sanoi mahtipontisesti: ”Haluan painottaa — todella painottaa — ja vielä kerran painottaa — että tämä ratkaisu on lopullinen.”

Edellisessä esimerkissä ajatusviiva ilmaisisi harkittua puheen sekaan lisättyä taukoa. Mielestäni nämä esittämäni kolmen pisteen ja ajatusviivan käyttötarkoitukset tuovat huomattavasti lisää vivah-teikkuutta kaunokirjalliseen tekstiin nimenomaan erilaisia puhe- ja keskustelutilanteita kuvattaessa.

4.9 Lainaus- ja heittomerkki

Ensin lyhyesti teknisestä puolesta sen verran, että puolilainausmerkki ja heittomerkki ovat kirjoitetussa tekstissä samannäköisiä mutta niistä kannattaa käyttää kuitenkin eri termejä, koska niiden käyttötarkoitukset ovat erilaiset.

Lähteet:

[1] Mervi Murto: Apulainen (1992)

[2] Internetixin nettiopas asiakirjoittamiseen ja kielenhuoltoon 20.3.2003

[3] Jukka Korpelan lainausmerkkiartikkeli netissä 20.3.2003

1. Käytettäessä perinteistä kaksoispisteeseen ja lainausmerkkeihin perustuvaa merkintätapaa osoittamaan toisen henkilön puhetta, tulevat kysymysmerkki, huutomerkki ja piste yleensä lainausmerkkien sisään. Lainausmerkkejä voi kuitenkin käyttää myös niin, että piste, kysymysmerkki ja huutomerkki jäävät lainausmerkkien ulkopuolelle.

Esimerkki: Kuka sanoi: ”Arpa on heitetty”? [2]

Edellisessä esimerkissä johtolause on kysyvä, siksi kysymysmerkki tulee lainausmerkkien ulkopuolelle [2]. Samaa merkintätapaa voi käyttää huutomerkin kanssa [2].

Esimerkki: Hän sanoi osallistuneensa mielenosoitukseen, koska ”istuminen ja ihmettely eivät nyt auta”. [1]

Esimerkki: Kirjoittajan mukaan ”meno alkaa heikkopäistä hirtittää”. [2]

Edellisissä esimerkeissä lainattu jakso on vain osa muusta lauseesta. Tällöin lainaus myös aloitetaan pienellä kirjaimella.

2. Erisnimenä käytetyt ilmaisut erotetaan lainausmerkein muusta tekstistä, jos ne eivät ole yleisesti tunnettuja tai jos selvyys niin vaatii.

Esimerkki: Vantaalaiset opettajat keräsivät nimiä ”Lapsestakolaman maksaja” -adressiin. [1]

Esimerkki: Näyttelyn kiinnostavimpia teoksia oli grafiikkasarja ”Hiljaisuuden ääniä”. [1]

3. Tarkasteltava kielenaines voidaan panna lainausmerkkeihin [3].

Esimerkki: ”Plakkari” on vanha länsimurteiden sana. [3]

Esimerkki: Nykyisin myös ”mutta” ja ”vaan” luetaan rinnastuskonjunktioiksi.

4. Puolilainausmerkeillä voidaan osoittaa sanan tai ilmaisun merkitys (erityisesti kielitieteellisessä tekstissä).

Esimerkki: Kun poliitikko tarkoittaa ’hintojen korotus’, hän sanoo ’hintojen tarkistus’. [1]

Esimerkki: Viron ilus merkitsee ’kaunista’. [2]

5. Heittomerkillä osoitetaan selvyyden vuoksi tavunrajaa silloin, kun se astevaihtelun vuoksi osuu kahden samanlaisen vokaalin vä-

liin [2].

Esimerkki: vaaka: vaa'assa [2]

Esimerkki: raaka: raa'at [2]

Esimerkki: ruoko: ruo'ot [2]

Esimerkki: liukua: liu'uin [2]

Esimerkki: koko: ko'oissa [2]

Esimerkki: ikä: i'issä [2]

6. Vieraita erisnimiä taivutettaessa päätteen edelle tulee heitto-merkki, jos nimen ääntöasu päättyy vokaaliin ja kirjoitusasu konsonanttiin. Sama koskee sitaattilainoja. HUOM! Päätteen vokaali määräytyy ääntöasun mukaan.

Esimerkki: Bordeaux'n [1]

Esimerkki: Bordeaux'ssa [1]

Esimerkki: Montreux'ssä [1]

Esimerkki: Alger'hen [1]

Esimerkki: Glasgow'hun [1]

Esimerkki: Versailles'hin [1]

Esimerkki: Camus'n [1]

Esimerkki: Manet'lla [1]

Esimerkki: know how'ta [1]

Esimerkki: show'hun [1]